

Ruth-Elise Bergane

Et grensesprengende mangfoldsbegrep

En studie av mangfoldsbegrepet i skolen

Masteroppgave i KRLE

Veileder: Lars Unstad

Medveileder: Renate Waltraud Banschbach Eggen

Mai 2023

Ruth-Elise Bergane

Et grensesprengende mangfoldsbegrep

En studie av mangfoldsbegrepet i skolen

Masteroppgave i KRLE
Veileder: Lars Unstad
Medveileder: Renate Waltraud Banschbach Eggen
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven er todelt og utforsker mangfoldsbegrepet i styringsdokumenter til skolen, i tillegg til å utforske lærernes forståelse av begrepet i praksis. Målet med studien er å få en større forståelse av mangfoldsbegrepet, som kan være med på å utruste fremtidige lærere i møte med denne tematikken.

Problemstillingen for oppgaven er: *Hvordan kommer «mangfold» til uttrykk i styringsdokumenter for skolen, og hvordan forstår lærere begrepet i praksis i situasjoner der mangfoldet utfordres?*

Oppgaven har en kvalitativ tilnærming. Datainnsamlingen er samlet fra styringsdokumenter som hovedsakelig består av læreplanen og opplæringsloven. I tillegg er det gjort et fokusgruppeintervju der informantene fikk en case som skulle være utgangspunktet for samtalen. Casen er formulert slik: *Skolen arrangerer pride-uke. Elevene oppfordres til å gå med fargerike klær gjennom hele uka, de ser noen videoer knyttet til FRI sine opplegg som omhandler homofili og kjønnskreativitet. På slutten av uka skal de gå i en pride-parade rundt i nabolaget med farger, flagg og plakater. Noen få konservative religiøse i din klasse vil ikke kle seg i fargerike klær, heller ikke delta i paraden.*

Et av hovedfunnene i studien viser blant annet at det finnes en kløft mellom læreplanen og lærernes praktiske arbeid med mangfoldsbegrepet. I læreplanen bæres det preg av en idealistisk forståelse, og begrepet blir brukt normativt. I styringsdokumentene skal mangfold ses på som en ressurs og man skal gi rom for mangfoldet. Lærernes forståelse av mangfold i praksis vitner om en mer utfordrende side ved mangfoldsarbeidet enn det som kommer frem i styringsdokumentene. Lærernes forståelse av mangfold handler om vanskelige situasjoner i praksis, der de må håndtere uenighet, ulikhet og forskjellighet i skolen. Det poengteres i intervjuet at lærerne ikke synes det er så lett å se på mangfold som en ressurs til enhver tid, slik læreplanen står formulert.

Abstract

This study is divided into two parts and explores the concept of diversity in governing documents in school, in addition to exploring teachers' understanding of the concept in practice. The goal of the study is to gain a greater understanding of the concept of diversity, which can help equip future teachers to deal with this issue.

The research question for the assignment is: How is "diversity" expressed in governing documents for schools, and how do teachers understand the concept in practice in situations where diversity is challenged?

The study has a qualitative approach. Data collection is gathered from governing documents, consisting of mainly the national curriculum and The Education Act. In addition, a focus group interview was conducted in which the participants were given a case as a starting point for the conversation. The case is formulated as follows: The school organizes a pride week. Students are encouraged to wear colorful clothes throughout the week, watch some videos related to FRI's activities that deal with homosexuality and gender creativity. At the end of the week, they will participate in a pride parade around the neighborhood with colors, flags, and posters. A few conservative religious students in your class will not dress in colorful clothes or participate in the parade.

One of the main findings of the study shows, among other things, that there is a gap between the national curriculum and teachers' practical work with the concept of diversity. The national curriculum is characterized by an idealistic understanding, and the concept is used normatively. In governing documents, diversity should be seen as a resource and room should be given for diversity. Teachers' understanding of diversity in practice demonstrates a more challenging side of diversity work than what is presented in governing documents. Teachers' understanding of diversity involves difficult situations in practice, where they must handle disagreements, differences, and diversity in school. In the interview, it is emphasized that teachers do not find it easy to always see diversity as a resource, as formulated in the national curriculum.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært lærerikt og interessant gjennom hele prosessen. Jeg er glad jeg valgte en tematikk som engasjerer meg, og som jeg tror jeg vil ha nytte av i yrket mitt som fremtidig lærer. Ved å gjøre masteroppgaven min relevant for meg som kommende lærer, har jeg hatt en motivasjon som har holdt gjennom hele skriveprosessen. Det var vanskelig å se for seg oppgaven i begynnelsen, men da jeg tok eierskap til min egen forskning løsnest progresjonen for prosessen. Oppgaven har tatt meg til ulike retninger som jeg ikke hadde sett for meg i begynnelsen, men jeg er fornøyd med hvordan det ble seende ut til slutt. Det er gøy ha gjennomført en studie som etter min mening har fått svært interessante funn som bør utforskes mer.

Jeg vil gi en spesiell takk til den aktuelle skolen som har lagt til rette for å gjennomføre intervju. Jeg vil også takke de informantene som sa seg villige til å bli med i prosjektet, og som har gitt meg veldig interessante bidrag.

Takk til familie og venner for oppmuntring, hjelp med oversettelse til abstract og korrekturlesing.

Jeg vil også takke veilederen min Lars Unstad for godt samarbeid, og biveilederen min Renate Waltraud Banschbach Eggen for viktige innspill!

Trondheim, Mai 2023

Ruth-Elise Bergane

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Abstract	2
Forord	3
1 Innledning med teori	6
1.1 Personlig tilnærming til oppgaven	6
1.2 Inn i et forskningsperspektiv	7
1.3 Politisk – normativt og deskriptivt	8
1.4 Mangfoldets dynamikk	9
1.5 Konflikter og utfordringer – et kritisk blikk på begrepet	10
1.6 Uenighetsfellesskap – en måte å bruke uenigheten på	11
1.7 Mitt prosjekt	12
2 Metode	13
2.1 Valg av metode	13
2.2 Dokumentanalyse	13
2.2.1 Styrker og svakheter	15
2.3 Fokusgruppe	15
2.3.1 Styrker og svakheter	20
2.4 Prosjektets kvalitet	20
2.5 Forskningsetiske vurderinger	21
3 Analyse	23
3.1 Metode for dokumentanalysen	23
3.1.1 Styrker og svakheter	25
3.2 Metode for analysen av intervju	25
3.2.1 Styrker og svakheter	26
3.3 Analyse styringsdokumenter	26
3.3.1 Begrepet mangfold i styringsdokumenter	26
3.3.2 Tema/ord/uttrykk som har tematisk tilknytning til mangfold	27
3.3.3 Skolens rolle og oppgave	29
3.3.4 Analyse av begrepet mangfold i læreplan	29
3.4 Analyse av intervju	31
3.4.1 Begrepet mangfold	31
3.4.2 Tema, ord og uttrykk som har tematisk tilknytning til mangfold	33
3.4.3 Skolens rolle og oppgave	35
3.4.4 Konflikter, spenninger og utfordringer i praksis	37
3.5 Viktigste funn	39
3.5.1 Begrepet mangfold	40
3.5.2 Tema knyttet til mangfold	40
3.5.3 Skolens rolle	40

3.5.4 Konflikt i praksis	41
3.6 <i>Hvordan funnene skal brukes videre</i>	41
4 Drøfting	42
4.1 <i>Mangfold som begrep</i>	42
4.1.1 Politisk dokument	42
4.1.2 Et godt ideal	42
4.1.3 Mangfoldsdynamikk	43
4.2 <i>Mangfold på ulike nivå</i>	44
4.3 <i>Spenningsfelt ved mangfold</i>	44
4.3.1 Grenser for mangfold	44
4.3.2 Politisk korrekt	46
4.3.3 Skolens oppgave	48
4.4 <i>Brobygging</i>	49
4.4.1 Uenighetsfellesskap	49
4.4.2 KRLE-faget	51
4.4.3 Behov for mer forskning	53
4.5 <i>Oppsummering drøfting</i>	54
5 Avslutning	55
Litteraturliste	57
Vedlegg 1	59

1 Innledning med teori

1.1 Personlig tilnærming til oppgaven

Et mye omtalt uttrykk gjennom lærerstudiet er «praksissjokket». Det er interessant hvordan et 5-årig studieløp der man får fordypning i fag, pedagogikk og praksis, tilsynelatende ikke kan tilfredsstillende behovene til en nyutdannet lærer i praksis. Som kommende lærer vil jeg i denne oppgaven peke på noe av det jeg oppfatter som hovedutfordringen med å være lærer. Jeg vil påstå at vi står i en kløft mellom styringsdokument og skolehverdag, og at det er vi som lærere som må finne ut av hvordan vi skal forstå de politiske dokumentene i praksis. Vi har styringsdokumenter som vi er lovpålagt å følge, vi har pedagogiske tilnæringsmåter som kan hjelpe oss i teorien, men i hverdagen møter vi mange komplekse situasjoner der vi som lærere må stå alene, og ta en avgjørelse der og da. Selv om det står i lover og andre styringsdokument om hva skolen skal være og hva den skal stå for, vil det alltid finnes situasjoner som detter mellom det nedskrevne og selve situasjonen. Derfor må lærere utvikle god pedagogisk dømmekraft og etterstrebe virtuositet som handler om å gjøre dette på en klok måte (Biesta, 2014, s.164). Biesta legger også vekt på at dette ikke er en ferdighet eller kompetanse, men en kvalitet som skal prege lærere gjennom hele yrket (Biesta, 2014, s.165). Med dette argumenterer Biesta derfor for at risiko er noe som ligger grunnleggende i det å opptre i pedagogisk arbeid. Ved en slik forståelse av pedagogisk dømmekraft vil det ikke være mulig å lese seg opp på hva dette er i teorien, men man må utvikle seg og sin virtuositet gjennom hele karrieren. Det vil alltid komme nye hendelser, situasjoner, og komplekse forhold i skolen som krever at læreren gjør kloke og selvstendige valg.

I denne oppgaven vil jeg belyse et spesifikt område ved styringsdokumentene som kan være utfordrende å forholde seg til. Et begrep som er mye brukt i styringsdokumentene for skole, og som er en betydelig del av skolens virksomhet, er begrepet «mangfold». Selv om begrepet blir brukt og uttrykt i en rekke sammenhenger, viser mye av forskningen knyttet til begrepet at innholdet i begrepet er vanskelig å gjøre rede for. Begrepet er derfor ikke helt uproblematisk, da forskjellig innhold kan bli tillagt dette begrepet. I ordboka står det at et «begrep» er noe som er klart avgrenset og allmenngyldig forståelse eller grunnleggende oppfatning av noe (Bokmålsordboka, u.å). Likevel vet vi at språket er i endring og innenfor en sosiolingvistisk tankegang er det viktig å kartlegge hvordan språket blir brukt i samfunnet og hvilket innhold folk tillegger ulike begrep (Matre & Nygård, 2017, s.35). I og med at begrepet «mangfold» er et grensesprengende og svevende ord, vil det være nyttig å bli bevisst på hva som legges i begrepet «mangfold», eventuelt hva man ikke legger i begrepet.

Bakgrunn for valg av tema er basert på erfaring og motivasjon. Erfaringsmessig har jeg gjennom praksis i studietiden opplevd en fremtredende «politisk korrekthet» i skolen, der jeg kan få en oppfatning av at skolen heier på noe/noen, mens andre faller utenfor dette. I mitt tilfelle ønsker jeg å løfte frem som eksempel spenningen mellom religiøses plass i skolen og skolen som institusjon. I et sekulært samfunn vil naturlig nok også de religiøse trendene utvikle seg og moderniseres. Likevel vil det alltid finnes et stort spekter fra konservativ til liberal religiøsitet i de fleste religionene. Det å ha et vidt spekter innenfor de ulike religionene er også en del av å ha et mangfold.

Det er også en personlig motivasjon som gjør at jeg vil utforske dette temaet. Jeg er interessert i en skole som skal klare å ta hånd om alle, og som kommende lærer er jeg avhengig av å bevisstgjøre meg selv om hvordan man skal klare det. Det motiverer meg å gå inn i et fagfelt som jeg vil kunne ha nytte av i fremtiden. Jeg ser på denne oppgaven som et arbeid jeg vil få mye igjen for. Det å sette meg inn i styringsdokumentene og håndtere praktiske situasjoner i skolen, er noe jeg som kommende lærer vil møte hele veien i mitt yrke. Ved å velge et tema i masteren som jeg trenger for å utvikle meg til en bedre lærer, motiveres jeg til å jobbe med oppgaven.

1.2 Inn i et forskningsperspektiv

I en teoridel om mangfold er det mye som kunne blitt tatt opp. Jeg vil likevel avgrense min teoridel ved å trekke frem noen få redegjørelser/aspekt ved mangfoldsbegrepet som er relevant for min problemstilling.

Morken (2009) har tatt for seg en spennende redegjørelse av mangfoldsperspektivet i nasjonale læreplaner fra mønsterplanen 1974 til læreplanverket 1997. Med *mangfoldsperspektiv* mener han å kunne «analysere nasjonen som en mosaikk av mer eller mindre identifiserbare grupper med hver sine særtrekk» (Morken, 2009, s.164). Gjennom sitt arbeid har han funnet noen interessante bevegelser og svingninger i mangfoldsdiskursen, og funnet ut at «Ulike grupper får ulik grad av gjennomslag til ulike tider» (Morken, 2009, s.175). Noen av funnene er at det finnes noen mangfoldsformer som blir verdsatt og blir vektlagt sin egenart, mens andre mangfoldsformer som blir sett på som utfordrende og uten mangfoldsverdi (Morken, 2009, s.183). Dette tyder på en oppfatning av at noen mangfold har forrang fremfor andre mangfold i det norske utdanningssystemet. Han stiller seg spørsmålet om hvorfor læreplaner behandler grupper så ulikt, og finner det mest sannsynlig at det skyldes en interessekamp og skiftende politiske ideologer (Morken, 2009, s.177).

I M74 nevnes både likestilling, individuelle behov, utviklingsmuligheter, integrering og pedagogisk differensiering som viser til at man er en skole som skal favne alle (Morken, 2009, s.166). M87 problematiseres en homogeniserende pedagogikk og viser spenningen mellom enhet og mangfold (Morken, 2009, s.168). Morken trekker også frem utfordringer knyttet til mangfoldsdiskursen slik den står formulert i dokumentene og slik den er praktisert. I L97 viser han til det han kaller et tilbakeslag for mangfoldstilnærmingen fra M87 når det gjelder språklige minoriteter, fordi opplæringen i morsmål begrunnes med grunnlag for tilegnelse av norsk (Morken, 2009, s.171). Han beskriver noe av problemet som preget L97 om nasjonalisme og tanken om enhet. «Hvis en forstår fellesskap som nasjonalt fellesskap og felleskulturen som norsk kultur, dreier deler av L97 seg derfor om en forståelse som gjør inkludering av innvandra kulturer til en logisk umulighet» (Morken, 2009, s.173).

Selv om L97 hevdet at den skulle åpne opp for mangfold og variasjon, peker Morken på at han synes at dokumentet er mer velformulert enn det virker som forpliktende i praksis (Morken, 2009, s.171). Han peker dermed på et gap mellom de politiske dokumentene og betydningen av dem i praksis.

Mangfoldsbegrepet når nye høyder i 2008 som blir omtalt som mangfoldsåret, og «Myndighetene ønsket en demokratiseringsprosess på den mangfoldige kulturens område» (Westrheim & Hagatun, 2015, s.168). Frem til i dag blir begrepet «mangfold»

brukt i mange styringsdokument, lovverk og brukes ofte i dagligtalen. Til tross for at begrepet blir brukt og uttrykt i en rekke sammenhenger, viser mye av forskningen ved begrepet at innholdet i begrepet er vanskelig å gjøre rede for. «Dermed må vi forholde oss til et begrep som er tiltalende og mykt som en pute, og like vanskelig å få tak i som et vått såpestykke» (Borchgrevink & Brochmann, 2008, s.24). I denne oppgaven skal jeg ikke binde meg til en spesifikk definisjon av begrepet, det ville vært for styrende for oppgaven min, da mye av forskningen jeg gjør handler om å bli klokere på selve begrepet både i styringsdokumenter og forståelsen av det. En tydelig definisjon av begrepet er heller ikke så lett å finne, og det vil være mer hensiktsmessig å se på ulike aspekt ved begrepet og hva som blir skrevet om det, enn å begrense innholdet til en snever definisjon. Det vil derfor være nyttig å se på noen redegjørelser av begrepet både fra styringsdokument, men også annen litteratur om mangfold av folk som har skrevet om det før meg.

1.3 Politisk – normativt og deskriptivt

Styringsdokumentene til skolen er politiske dokumenter. Som nevnt tidligere er det en politisk satsing at mangfold skal gjennomsyre samfunnet. Begrepet brukes både deskriptivt ved å beskrive hva mangfold er i samfunnet, og normativt der man anbefaler eller ser på mangfold som noe positivt (Borchgrevink & Brochmann, 2008, s.24.). Ved den normative bruken av begrepet, kan det være vanskelig med kritiske innfallsvinkler, og dette uttaler Westrheim & Hagatun seg om:

Det er vanskelig å få øye på kritiske perspektiver i satsingen på mangfold, og det er uklart hvilket verdimesig og teoretisk fundament den bygger på. Kanskje ligger noe av problemet i at prinsippene for satsingen er hentet fra politisk nivå og skal operasjonaliseres av forskere i utdanningsfeltet og aktører på skolenivå. (Westrheim & Hagatun, 2015, s.177)

En interessant bemerkning de trekker frem ved å bruke begrepet i politiske dokumenter, er at det i praksis skal brukes av aktører på skolenivå, og det er opp til dem å operasjonalisere og tolke begrepet. De beskriver dermed et avvik mellom det politiske nivå til bruken av det i utdanningen. Goodlad er en som har hatt stor betydning for læreplanforståelsen og som har utviklet en læreplanteori som gjør rede for ulike nivå i læreplanen. Jeg har ikke tilgang på primærkilden til Goodlad, derfor har jeg valgt å bruke en presentasjon av teorien hans som Bråten (2014) har fremstilt en forenklet versjon av. Hun deler det inn i fire nivå som går fra A til D. A representerer den samfunnsmessige læreplanen, B er den formelle læreplanen, C er den instruerte læreplanen og D er den erfarte læreplanen (Bråten, 2014, s.179). Ved en slik læreplanteori kan det stilles spørsmålstegn ved om de ulike delene representerer det samme, eller om de brukes på ulike nivå. For min oppgave vil det derfor være sammenhengen mellom B og C som er av interesse å bruke, der jeg vil se på hva som står i den formelle læreplanen og lærernes forståelse av den. Men den samfunnsmessige læreplanen A er en viktig refleksjon å ha med seg i møte med den formelle læreplanen. På det samfunnsmessige nivået A, kan vi i stortingsmeldingen Meld.St. 20 (2012-2013) se at mangfoldsbegrepet blir brukt normativt og det står formulert slik:

Skolen skal være et speilbilde av det norske samfunnet, med en sammensatt gruppe barn og unge. Elever og læringer har ulike evner, ulike kunnskaper og ulik

sosial og kulturell bakgrunn. Mangfoldet gir utfordringer, men er også en ressurs som gir mulighet til å lære av forskjellighet og til å fremme gjensidig respekt og toleranse mellom mennesker med ulik bakgrunn og leveste. Samene og de nasjonale minoritetene er en viktig del av mangfoldet i Norge. Skolen skal ha rom for alle uten å skille etter evner, kjønn, funksjonsevne eller bakgrunn. (Meld.St. 20 (2012-2013), s.11)

I politiske dokumenter blir det lagt vekt på ulikhet og forskjellighet, samtidig som det skal fremmes gjensidig respekt og toleranse på tross av dette. En viktig, men også utfordrende setning, er den siste setningen der det poengteres at «skolen skal ha rom for alle». I denne sammenhengen blir det presentert at skolen består av et mangfold av mennesker, og at disse skal kunne fungere godt sammen ved hjelp av toleranse og respekt. Det legges ikke skjul på at mangfold kan gi utfordringer, men det står ikke så mye mer om det enn i en bisetning. Videre blir det understreket at mangfold skal være en ressurs som skaper muligheter. Lund skriver om to ulike syn å se på mangfoldet, det kan enten bli sett som problematisk eller som en ressurs (Lund, 2017, s.35). Ved å se på mangfold som en ressurs vil det bli vektlagt den enkelte i det store mangfoldet. Men ved å se på mangfold som et problem vil man prøve å få ulikhetene usynliggjort og trekke seg mot fellesskapet, eller den ensartetheten som skal forene enkeltindividene.

1.4 Mangfoldets dynamikk

Selv om det positive synet på mangfold handler om å se på enkeltindividet, kan vi ikke si at mangfold består av kun individet, men begrepet består altså av en interaksjon mellom individet og fellesskapet. Derfor vil det være naturlig at det kan bli sett på som både en ressurs, men også som et problem slik som Lund skriver om. I en spenning som både skal ta seg av enkeltindividet og fellesskapet, skjønner man at det ikke alltid vil være enkelt å tilfredsstille begge parter, og her kan det forekomme utfordringer. Videre i stortingsmeldingen settes det ord på akkurat denne spenningen:

Elevene og lærlingene skal bli selvstendige, trygge på seg selv og finne sin plass i fellesskapet. De skal få møte nasjonens verdier og kulturelle arv og samtidig utvikle respekt og toleranse i møte med andres bakgrunn. Elever og lærlinger skal utdannes til verdensborgere med toleranse for forskjellighet og evne til å se hvilke muligheter som ligger i mangfoldet. (Meld.St. 20 (2012-2013), s.11)

I dette avsnittet synliggjøres spenningen mellom enkeltindividet og fellesskapet. Individene skal bli trygge på seg selv samtidig som de skal ha en plass i et fellesskap. Det skal være rom for ha sine egne meninger, men samtidig skal man utvikle respekt og toleranse for andres meninger. Når det gjelder enkeltindividet og fellesskapet, vil det ikke være slik at dette er to enheter som er konstante, men både individ og fellesskap er i utvikling. Det bryter opp mangfoldsbegrepet i enda mindre og mer utdelte biter, som det er vanskelig å kategorisere. Geir Skeie skriver om mangfoldets dynamikk knyttet til religion og livssyn på denne måten:

Når det gjelder forståelse av mangfoldets dynamikk, finnes en forskningsbasert oppfatning om at religion og livssyn pluraliseres, delvis innenfra og delvis utenfra,

slik at organiserte religiøse grupper og deres lære ikke alltid er gjennomgående til stede hos deltakerne i disse gruppene (Skeie, 2017, s.11).

Dette øker kompleksiteten til begrepet. Det er ikke tilstrekkelig å kun lære om de allerede eksisterende gruppene/sammensetningene, men man må ta i betraktning at det skjer utvikling og pluralisering både innenfra og utenfra. For lærerrollen utgjør det en stor oppgave å følge med på endringene i mangfoldet, da mye av skolens oppgave er kunnskapsbasert. Hvis ikke kunnskapen oppdaterer seg, kan man risikere å glippe noen grupper innad i mangfoldet. På den andre siden vil det være vanskelig å gjøre rede for alle slags grupperinger i et stort mangfold, da en mening/holdning kan tilhøre bare ett enkeltmenneske som også er en del av mangfoldet. Derfor kan det bli naturlig at noen typer mangfold blir mer fremhevet i skolen enn andre. Skeie trekker frem et problem ved slik praksis «[...] og at klasserommet som kunnskapsarena preges av hegemoniske diskurser som favoriserer sekulære livssynsposisjoner.» (Skeie, 2017, s.14). Skeie skriver om diskurser og at de sekulære livssynsposisjonene favoriseres. På samme måte kan vi si at da kristendommen var statsreligion og skolene ble til for å lære mer om kristendommen, var kristendommen den dominerende diskursen i skolen. På den tiden ville kunnskap om kristendommen ivareta fellesskapets interesser og verdier. I dag er landet mer sekulært, og det vil forekomme andre verdier og interesser som skolen og landet fremhever.

1.5 Konflikter og utfordringer – et kritisk blikk på begrepet

Ved å se på de nevnte aspektene ved begrepet mangfold er det ikke et problemfritt felt. Selv om begrepet brukes mye og skal i utgangspunktet bli sett på som en ressurs, ser vi at med mangfold kommer også utfordringer. Skeie og Fandrem skriver blant annet om fordommer i skolen, og hvordan dette kan oppstå i et mangfold.

Mangfoldige klasserom gjenspeiler det sosiokulturelle mangfold som finnes i lokalsamfunnet og ut over dette. Til tross for at mangfold kan oppleves som en berikelse, er det også slik at mangfold kan utfordre elever og lærere gjennom at det finnes ulike og motstridende oppfatninger om viktige spørsmål i livet. Videre kan det finnes spenninger mellom majoritet og minoritetsgrupper knyttet til makt og ressurser som kan føre til krenkelser og mobbing basert på etnisitet, kultur og/eller religion (Skeie & Fandrem, 2021, s 231).

For skolen som har som oppgave å ta imot alle mennesker, vil kunnskapen om mangfold være viktig å være bevisst på. Andreassen bruker mangfoldsbegrepet som et alternativ til, eller som et tillegg til konflikt, pluralitet og diversitet, og mener dette får frem at mangfold ikke er et helt problemfritt område (Andreassen, 2016, s.143). En slik forståelse påpeker at et mangfold betyr konflikter, fordi mangfold handler om ulikhet og uenighet. En motsetning til mangfold må derfor være noe som er enhetlig eller ensartet, og da blir det ikke plass til konflikter. «Det motsatte av mangfold staves ensretting, intoleranse, marginalisering, diskriminering, eksklusjon, fremmedfrykt og rasisme – alt det vi ikke vil ha» (Borchgrevink & Brochmann, 2008, s.24). I forbindelse med spenningen mellom mangfold og enhet på hver sin side, stiller Borchgrevink og Brochmann spørsmål om det finnes en optimal grense for mangfold (Borchgrevink & Brochmann, 2008, s.24). De trekker frem vanskeligheten ved å vise respekt for det grenseløse mangfoldet uten å svekke de grunnleggende verdiene til samfunnet

(Borchgrevink & Brochmann, 2008, s.31). Det de påpeker, er at det finnes noen verdier som holder samfunnet sammen, og at mangfold i en grenseløs normativ forståelse kan svekke eller true disse verdiene. Ett av poengene til Borchgrevink og Brochmann er at ved å bruke begrepet utelukkende positivt, kan man bli blind for forskjellene som faktisk eksisterer og man unngår diskusjonen om hva som er kjennetegnene til det norske samfunn.

Det ligger dermed en utfordring knyttet til spenningen mellom et politisk læreplanverk som skal være styrende for lærere, og anvendelsen av teorien i praksis. Borchgrevink og Brochmann (2008) omtaler bruken av mangfoldsbegrepet i styringsdokumenter som en festtale, som viser seg å ikke være mye til hjelp når det kommer til alle utfordringene ved begrepet. Det er ikke lett å håndtere ulikhet, forskjellighet og uenighet selv om et dokument sier at man skal se på det som en ressurs, dersom det ikke står noe om hvordan man skal gjøre det.

1.6 Uenighetsfellesskap – en måte å bruke uenigheten på

Lars Laird Iversen presenterer et begrep som han kaller uenighetsfellesskapet. Begrepet ble til under et feltarbeid der han observerte en klasse som diskuterte og var uenige og det kunne bli temperatur, men elevene argumenterte og diskuterte uten å bli såret og krenket (Iversen, 2014, s.23). Et viktig poeng ved uenighetsfellesskapet er at det må være rom for uenighet og at mening og argumentasjon må få komme til underveis i dialogen. Når noen legger frem et synspunkt, er det ikke dermed sagt at det er fullstendig gjennomtenkt på alle punkt, men man trenger innspill i dialogen for å finne mening sammen.

Dialog, diskusjon og uenighet er altså ikke noen enveiskjøring til moderasjon, rasjonalitet eller enighet. Formålet må heller være å få til bred deltakelse fra alle som er involvert i en avgjørelse, og legge til rette for kreative og akseptable løsninger på konkrete problemer [...] En god dialog krever at dialogpartnerne begge er innstilt på en god dialog. (Iversen, 2014, s.35)

I et uenighetsfellesskap vil det derfor ikke være lettvinte løsninger der man henvender seg til et sett av verdier/meninger. Det krever en forståelse for at menneskene er komplekse og mangfoldige i seg selv. Et ideelt uenighetsfellesskap vil altså ifølge Iversen kreve at man skaper trygge rom der det er lov å komme med meninger og holdninger som ikke skal legge merkelapper på deg resten av livet, men som skal bli sett på som en del av en helhet. Når en elev kommer med en mening som ikke er så lett å godta ved første øyekast, er det viktig at dette ikke skal definere hele personen. Med utgangspunkt i teorien om vårt indre mangfold, skal man ikke definere en person som helhetlig ved en uttalelse ene og alene. En viktig faktor for å få til et slikt uenighetsfellesskap kan ifølge Iversen være å fokusere på etableringen av trygge rom:

Etablerte smågrupper som er trygge på hverandre, og som kjenner hverandre «bredt» - altså i flere settinger - vil på sitt beste ha den konsekvensen at de samarbeider med, ikke lar dine potensielt dårlige og feilaktige forslag og ideer gå utover deres vurdering av deg som person. Å etablere trygge rom der det er lov å gjøre feil og lære av dem, vil være kreativitetsutløsende (Iversen, 2014, s.57).

Dette sitatet viser tanken om at et menneske er komplekst og mangfoldig, og at man bør bruke dette på en fornuftig måte i stedet for å arrestere de delene ved mennesker som ikke er så lett å godta.

Iversen peker også på et problem dersom vi ikke har et uenighetsfellesskap i samfunnet:

Uenighetsfellesskapet må vinne tilbake flere av samfunnets sentrale spørsmål. Politiske eliter administrerer og setter ut sentrale avgjørelser til halvstatlige kvasikonsern og til byråkratiserende «nestenmarkeds-mekanismer». Folkevalgte framstår raskt som pekefingre fra makten – heller enn talsmenn for folk, og følelsen av avmakt er resultatet [...] Det er ved å gjøre politiske diskusjoner deltakende og relevante at vi kan få en sunn og demokratisk identifisering med våre fellesskap. For å få til dette trenger vi deltakelse, trygge samtalerom og nytenkende løsningsorientering (Iversen, 2014, s.165).

Her peker Iversen på en stor konsekvens ved å ikke ha et uenighetsfellesskap på samfunnsnivå. Han er redd for at eliten sitter og administrerer makten med sine diskurser. Dette kan kanskje knyttes til det vi i dagligtalen bruker uttrykket politisk korrekthet. Dersom det blir den styrende diskursen i samfunnet, kan det som faller utenfor disse rammene miste plass i samfunnet.

1.7 Mitt prosjekt

Mitt prosjekt vil gå inn i spenningen mellom styringsdokumenter og lærerhverdagen. Derfor vil jeg analysere de styringsdokumentene skolen er pålagt å følge, og det vil være naturlig å bruke dagens læreplan LK20. I tillegg vil jeg utforske læreres tanker og refleksjoner knyttet til temaet. Oppgaven min er derfor todelt, og problemstillingen viser til denne todelingen: *Hvordan kommer «mangfold» til uttrykk i styringsdokumenter for skolen, og hvordan forstår lærere begrepet i praksis i situasjoner der mangfoldet utfordres?* Forskningsspørsmålene mine blir de to spørsmålene som stilles i problemstillingen, og for å svare på disse spørsmålene har jeg gjort en dokumentanalyse av styringsdokumentene, og gjennomført et fokusgruppeintervju med lærere. Fokusgruppen fikk en case som de skulle diskutere som er formulert slik: *Skolen arrangerer pride-uke. Elevene oppfordres til å gå med fargerike klær gjennom hele uka, de ser noen videoer knyttet til FRI sine opplegg som omhandler homofili og kjønnskreativitet. På slutten av uka skal de gå i en pride-parade rundt i nabolaget med farger, flagg og plakater. Noen få konservative religiøse i din klasse vil ikke kle seg i fargerike klær, heller ikke delta i paraden.*

Videre i oppgaven fortsetter jeg med et metodekapittel hvor jeg begrunner valgene jeg har tatt, drøfter oppgavens troverdighet, men også gjør rede for svakheter ved metoden. Deretter kommer et analysekapittel der resultater fra både dokumentanalyse og analyse av intervju blir fremstilt og gjort rede for de viktigste funnene. Mot slutten av analysedelen vil jeg trekke frem de viktigste funnene fra begge analysene, som jeg vil gå videre med i drøftingen. I drøftingsdelen vil funnene i analysen bli diskutert og knyttet opp mot teori. Helt til slutt vil jeg ha et avsluttende kapittel som oppsummerer oppgaven og trekker frem noen avsluttende refleksjoner.

2 Metode

2.1 Valg av metode

Formuleringen i problemstillingen la grunnlaget for mitt valg av metode. Problemstillingen trekker frem både en analyse av begrepet mangfold i styringsdokumenter, og analyse av læreres forståelse av begrepet. Med styringsdokumenter mener jeg formelle dokumenter som en lærer må forholde seg til i sitt daglige arbeid. Jeg har hovedsakelig brukt læreplanen og opplæringsloven, men har inkludert andre lover for å belyse og fordype noen relevante områder. Dermed er datamaterialet til dokumentanalysen ferdig produsert, men jeg måtte navigere i hvilke styringsdokumenter og hvilke deler av det jeg skulle trekke frem til min oppgave. Når det gjelder læreres forståelse av begrepet, var jeg nødt til å samle inn nytt materiale, og jeg brukte fokusgruppeintervju som metode med tre lærere. Dermed blir analysedelen en kombinasjon av allerede eksisterende data i tillegg til produsert data. Begge analysene bruker kvalitativ metode, og det er tematisk analyse som er fundamentet til begge to. Jeg har brukt tematisk analyse slik Braun & Clarke presenterer det som «.. a method for identifying, analysing and reporting patterns (themes) within data» (Braun & Clarke, 2006, s.79). Formålet med tematisk analyse er å finne mønster og innhold i de kvalitative dataene, og jeg har gjort en teoretisk tematisk analyse, som gjør at jeg kun fokuserer på noen deler av materialet i stedet for hele.

In contrast, a 'theoretical' thematic analysis would tend to be driven by the researcher's theoretical or analytic interest in the area, and is thus more explicitly analyst-driven. This form of thematic analysis tends to provide less a rich description of the data overall, and more detailed analysis of some aspect of the data (Braun & Clarke, 2006, s.84).

I styringsdokumentene har jeg derfor kun fokusert på de delene som er tematisk interessante for min oppgave, og utelatt de delene som ikke er relevante. Dette betyr at det kun er utvalgte deler av styringsdokumenter som er analysert, og læreplanen er størst vektlagt siden dette dokumentet ligger tettest opp til læreren i praksis. I fokusgruppen sørget jeg for å samle nyttig data ved å styre samtalen ved hjelp av en felles case de skulle løse. Dersom samtalen dreide seg bort fra ønsket fokusområde, benyttet jeg meg av oppfølgingsspørsmålene som jeg hadde laget på forhånd. Jeg brukte også spørsmål som kom til underveis i intervjuet for å styre samtalen inn på riktig fokusområde igjen.

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan jeg er inspirert av tematisk analyse, og har gjennomført dokumentanalyse og analyse av fokusgruppeintervjuene. Videre vil jeg drøfte oppgavens kvalitet og gjøre rede for forskningsetiske vurderinger.

2.2 Dokumentanalyse

Jeg har brukt kvalitativ dokumentanalyse for å undersøke hva det står om begrepet mangfold i styringsdokumentene som skolen må forholde seg til. Dokumentanalysen har blitt kombinert med fokusgruppe, da dokumentanalyse ofte brukes sammen med andre metoder (Lynggaard, 2010, s.153). Et dokument kan defineres som noe som «utgjøres

av språk som er nedskrevet og fastholdt på et gitt tidspunkt.» (Lynggaard, 2010, s.154). I første omgang gikk jeg gjennom dokumentene med en tematisk analyse på et semantisk nivå (Braun & Clarke, 2006, s 84). Da handlet det om å se på hva som sto der eksplisitt, og plukke ut temaer for mitt interessefelt fra dokumentene. Da måtte jeg lete etter mønstre, og lage meg et system for å kartlegge hva som sto der. Jeg skal nå gjøre rede for utvelgelsen av materialet fra styringsdokumentene.

Jeg har fulgt de seks fasene beskrevet av Braun & Clarke mer eller mindre fra datainnsamling til resultat. I fase 1 – «Familiarizing yourself with your data» måtte jeg gjøre meg kjent med materialet (Braun & Clarke, 2006, s 87). Jeg satte meg inn i hvilke styringsdokumenter en lærer må forholde seg til i hverdagen. I utvelgelsen av styringsdokumenter begynte jeg først med å studere begrepet mangfold i læreplanen LK20. Jeg syntes læreplanen var et greit sted å begynne, siden jeg har en god del kjennskap til dette dokumentet fra før, i tillegg til at dokumentet ikke var altfor stort. Læreplanen er det dokumentet som lærere jobber tettest på i hverdagen av slike politiske dokument, og derfor har jeg lagt en ekstra innsats i å fordype meg i dette dokumentet. Jeg nærleste overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen, og identifiserte de delene som var tematisk interessante for min oppgave (Utdanningsdirektoratet, 2020a). Jeg gikk ikke inn i alle fagene fordi det ville bli for omfattende. Men siden casen min tar opp et tema som er sentralt i KRLE-faget, i tillegg til at jeg skriver en master i KRLE, syntes jeg det var givende for oppgaven sin del å gå inn i dette faget (Utdanningsdirektoratet, 2020b). De andre fagene kan ta opp mangfoldsbegrepet i faglige spesifikke ting som for eksempel tekstmangfold i norsk eller biologisk mangfold i naturfag som ikke er interessant for min oppgave. Men KRLE tar opp et mangfold som handler om identitet og mennesker, og derfor var det spennende å trekke dette inn i materialet.

Da jeg nærleste læreplanen, så jeg flere spennende områder ved begrepet mangfold. Begreper og temaer jeg fant i læreplanen inspirerte meg til å gå inn i andre styringsdokument som berørte disse områdene. Selv om mye av opplæringsloven blir referert til i overordnet del i læreplanen, ønsket jeg å gå direkte til dokumentet for å se om det eventuelt var noe som kunne være utfyllende til min oppgave. Jeg gikk derfor til opplæringsloven og plukket ut deler av kapittel 1 -formål med loven § 1-1. Og Kapittel 2 – Grunnskolen, som tar for seg fritaksretten §2-3, og undervisning i KRLE §2-4. Jeg tok også med § 9A som handler om elevene sitt skolemiljø (Opplæringslova, 1998). Grunnlaget for utvelgelsen er basert på tre områder: at det har direkte tilknytning til casen med religiøst mangfold og seksuelt mangfold, eller til selve forståelsen av mangfold, eller at det er viktige innspill til redegjørelsen av begrepet mangfold.

Noen andre temaer som jeg la merke til i nærlesningen av læreplanen var diskriminering, likeverd og likestilling. Jeg gikk derfor til likestillings og diskrimineringsloven, for å se om det sto noe mer omkring disse temaene (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2018). Her plukket jeg ut §1, §6, §25 og §27. Disse valgte jeg ut fordi de handlet om temaer som er direkte knyttet til casen når det gjelder kjønn, seksualitet, religion og livssyn. Det står blant annet i diskrimineringsloven at det er forbudt å diskriminere på grunn av religion og livssyn. Dette gjorde meg nysgjerrig på om man har rett til å tro og tenke det man vil, og det ledet meg til Grunnloven §16 som beskriver en fri religionsutøvelse (Grunnloven, 1814). Denne paragrafen ble også inkludert, siden det er et poeng å ha religionsfrihet når det kommer til å ha et mangfold, i tillegg til at det tar opp et viktig tema i forbindelse med KRLE-faget.

Det som er ramset opp ovenfor ble materialet mitt til styringsdokumentene som jeg har gjort en analyse av. Derfor kan vi si at læreplanen er hoveddokumentet som er analysert, men ut ifra læreplanen har jeg gått videre til andre styringsdokumenter for å finne ut mer om enkelte temaer. I og med at jeg kun har gått tematisk frem, er fortsatt størsteparten av styringsdokumentene ikke analysert. Jeg har likevel gjort noen interessante funn ut ifra den tematiske tilnærmingen jeg hadde til materialet. Hvordan jeg gikk frem i analysen vil jeg gjøre rede for i analysekapittelet.

I tillegg gjennomførte jeg en annen og mindre omfattende analyse av læreplanen, som jeg fant relevant underveis i oppgaven. Behovet for denne analysen oppstod fra resultatet i analysen av styringsdokumentene. Jeg ble oppmerksom på at det sto veldig mye om mangfold og hvordan man skulle forholde seg til det, men jeg hadde ikke gjort rede for hvilke typer mangfold som blir nevnt. Det ville vært for omfattende å gå gjennom alle styringsdokumentene enda en gang, så jeg bestemte meg for å kun fokusere på LK20, og mener det er interessant nok da dette dokumentet er det mest praksisnære for lærere. Fremgangsmåten ble å bruke søkingsfunksjonen på PC, og søke på ordet «mangfold». Jeg gikk gjennom overordnet del, i tillegg til de fagene jeg tenker er de vanligste i grunnskolen. Fagene jeg plukket ut var KRLE, samfunnsfag, matematikk, norsk, engelsk, naturfag, musikk, kroppsøving og kunst og håndverk. Tanken var at dersom lærere skulle forholde seg til mangfold slik det sto i styringsdokumentene, måtte de også vite hvilke mangfold det var snakk om. I analysedelen vil jeg presentere fremgangsmåte og resultat fra analysen, og drøfte rundt noen sentrale funn.

2.2.1 Styrker og svakheter

Tematisk analyse av dokumenter er en nyttig tilnærming for å få en oversikt over et tema i et omfattende materiale. Ut ifra oversikten som presenteres kan man få et inntrykk av hva som står nedfelt i styringsdokumentene. Denne metoden gir forskeren fleksibilitet til å velge og utvikle temaer basert på deres interesseområder, og det finnes mangfoldige måter å utføre denne prosessen på. Som nybegynner i forskning, synes jeg metoden var enkel å gjennomføre, og en ryddig måte å gå inn i et stort materiale på. Ved å gå inn i et materiale ved å plukke ut et tema man skal studere mer, kan man få større innsikt i akkurat den delen man vil forske på, i motsetning til å analysere hele dokumentet i sin helhet.

Samtidig kan det være en begrensning at det kun er utvalgte deler av dokumentene som blir analysert. Jeg kan derfor ikke påstå at jeg har gjort en fullstendig analyse av alle styringsdokumentene. Det er også mulig at det kan være relevant innhold i dokumentene som jeg ikke har inkludert. Men ut ifra de utdragene som er plukket ut, er det gjort et omfattende analytisk arbeid.

2.3 Fokusgruppe

Jeg følger de seks fasene i tematisk analyse også i dette arbeidet i likhet med dokumentanalysen. Fase 1 – «Familiarizing yourself with your data» starter allerede i tidlig arbeid med intervjuet (Braun & Clarke, 2006, s.87). Dette er et materiale jeg skal

lage og samle inn selv, så her starter prosessen allerede fra da jeg formulerer case, skriver ned intervjuguide, samler inn data og transkribering av materialet. I etterkant er også alle timene jeg har brukt på å lytte til intervjuopptaket en viktig del av å bli kjent med datasettet.

Jeg bestemte meg tidlig for at jeg skulle intervjuere lærere, da de står i en posisjon der de må håndtere overgangen fra teori til praksis. Men i og med at mangfold er et stort og bredt tema, var det viktig at intervjuet skulle spisse seg til det området ved mangfold som jeg skulle undersøke. Dermed ble det naturlig å lage en case der jeg kunne sette sammen element ved min problemstilling som skulle diskuteres. Case betyr «tilfelle», og jeg måtte tenke meg nøye om i utarbeidelsen av hvilket tilfelle jeg mener kunne være fruktbart å bruke i oppgaven (Christoffersen & Johannesen, 2012, s.109).

«Caseundersøkelser består kort sagt i å samle så my informasjon (data) som mulig om et avgrenset fenomen (case)» (Christoffersen & Johannesen, 2012, s.110). Det som var interessant for min oppgave var hvordan lærere forstår begrepet mangfold i praksis, der mangfoldet utfordres av hverandre. Jeg ville derfor lage en case som er aktuell og reell for informantene i dagens skole. Derfor ville jeg ha et konkret tilfelle, der jeg beskriver en situasjon som skjer på en skole. Informantene skal forestille seg at de jobber på skolen, og skal beskrive hvordan de som lærere ville håndtert casen.

Formålet med å bruke lærere som informanter var å få innsikt i deres forståelse av begrepet mangfold. Jeg utelukket observasjon som metode fordi jeg ville at lærerne skulle få uttrykke seg. Jeg ville heller ikke lage en spørreundersøkelse, fordi jeg var redd for at informantene kunne bli for distansert, og svare for teoretisk på spørsmålene. Derfor ble det hensiktsmessig for meg å være i kontakt med informantene, slik at jeg kunne stille dem spørsmål direkte, og sikre meg materiale som spisser seg inn på spenningen med mangfold. I og med at casen ble hensiktsmessig for å få informasjonen jeg var ute etter, ble det også naturlig å gjøre intervjuene i en gruppe i stedet for enkeltintervjuer, slik at de kunne drøfte casen sammen som et lærerteam. Dermed valgte jeg å bruke fokusgruppe, som handler om at deltakerne diskuterer ett eller flere tema sammen (Tjora, 2017, s.123). Jeg synes fokusgruppe var en praksislignende situasjon, fordi lærere ofte jobber sammen og i team der de drøfter ulike problemstillinger. Casen bygger på en situasjon som kunne vært et tilfelle i skolen i dag, og jeg ser på det som reelt at lærerne kunne drøfte dette i et lærerteam. I et lærerteam vil samtalen drives av interaksjon mellom informantene, og jeg ville at de skulle bli utfordret av hverandre i casen. Jeg tror også at en case er bedre å diskutere sammen med andre, da man kan komme frem til løsninger sammen og drøfte ulike veier, i stedet for å bli enveiskjørt i sitt eget tankemønster.

Utvalget av informantene ble gjort tilfeldig, der jeg sendte en mail til skolen jeg var i kontakt med og spurte om de kunne finne noen som hadde lyst til å være med på prosjektet mitt. De eneste kriteriene jeg la for utvalget, var at det måtte være utdannede lærere som jobbet på ungdomsskolen, og jeg ville ha 3-6 informanter. Jeg fikk 3 informanter som alle er utdannede lærere og jobber på ungdomsskolen. Det er spredning i alder, og alle har samme kjønn. Informantene fikk lite informasjon om tematikken på forhånd, men jeg sa at det var et gruppeintervju og at vi skulle snakke om temaet mangfold. Nå er dette temaet så stort at det var lite forberedende for informantene. Begrunnelsen for å ikke gi mer info er mest at jeg følte på at lærerne var travle, og jeg ville ikke gi dem noe ekstra arbeid i forkant av intervjuet, da det kunne oppleves som litt for mye jobb for dem. Jeg kunne også risikert at noen av dem hadde jobbet godt med

stoffet, mens andre stilte uforberedt. Så for å få det mest mulig likt, valgte jeg å gi dem lite informasjon, slik at samtalen kunne drøftes spontant. Det er i tillegg en stor del av lærerjobben å håndtere spontane hendelser og situasjoner i hverdagen, så intervjuet i seg selv kunne vært en del av lærerjobben, noe jeg synes beriker oppgaven.

Jeg valgte å bruke et semistrukturert intervju som bygger på en interaksjon mellom intervjuer og intervjuguide og informant og deres svar (Brinkmann & Tanggaard, 2010, s.26). Et semistrukturert intervju har ofte en overordnet intervjuguide, men har også en fleksibilitet til å stille utfyllende spørsmål og veksle rekkefølgen (Christoffersen & Johannesen, 2012, s.79) Jeg utarbeidet derfor en intervjuguide på forhånd som tok for seg de aspektene ved casen jeg ville de skulle drøfte. Intervjuguiden er sett på som et utgangspunkt for samtalen, der spørsmålene dekker innholdet i det jeg vil de skal drøfte i casen.

Case og intervjuguide

CASE:

Skolen arrangerer pride-uke. Elevene oppfordres til å gå med fargerike klær gjennom hele uka, de ser noen videoer knyttet til FRI sine opplegg som omhandler homofili og kjønnskreativitet. På slutten av uka skal de gå i en pride-parade rundt i nabolaget med farger, flagg og plakater. Noen få konservative religiøse i din klasse vil ikke kle seg i fargerike klær, heller ikke delta i paraden.

Spørsmål:

1. Hvordan vil du som lærer imøtekomme situasjonen og de involverte?
2. Hvilke typer mangfold møter vi i casen?
3. Er det noen verdier i konflikt? Hvilke?
  - a. Skal/kan noen typer mangfold ha rettigheter fremfor andre?
  - b. Hvilke strategier vil du som lærer bruke for å møte verdikonflikter i skolen?
4. Tåler vi mangfold i praksis?

Intervjuguiden ble utarbeidet med tanke på å fungere som en trakt, der jeg ønsket å sikre meg at lærerne fikk snakke vidt og bredt, slik at jeg kanskje fikk nye innfallsvinkler og temaer jeg selv ikke hadde tenkt på. Samtidig var det viktig at jeg la inn noen spesifikke spørsmål som retter seg direkte mot casen og problemstillingen, for å sikre innhenting av materiale som jeg trenger i prosjektet mitt. Intervjuguiden starter derfor med et åpent spørsmål som inviterer til lærernes tanker og meninger der de kan fortelle fritt «hvordan vil du som lærer imøtekomme situasjonen og de involverte?». I spørsmål nummer 2 ville jeg styre dem inn på begrepet mangfold, og jeg laget et spørsmål som får frem refleksjoner rundt begrepet mangfold «hvilke typer mangfold møter vi i casen?». I spørsmål 3 vil jeg styre samtalen inn på konfliktområder ved mangfold, og jeg legger et spørsmål som sier «Er det noen verdier i konflikt? Hvilke?». Formålet er å få frem en diskusjon rundt konfliktområdene ved begrepet mangfold. Jeg vil også prøve å sette casen på spissen og lager et 3A-spørsmål om «noen mangfold skal ha forrang fremfor andre?» i tillegg til om «hvilke strategier lærerne ville brukt for å møte verdikonflikter i

skolen?». Her er vi inne på et meget spennende område som kan være følelsesladete temaer, men som jeg mener er viktig å reflektere rundt som lærer. Helt til slutt var det viktig for meg å komme med et spørsmål som går direkte til det jeg tenker er kjernen i spenningen. Spørsmål 4 «tåler vi mangfold i praksis?». Jeg tenker at ut ifra det de har diskutert i de andre tre spørsmålene, er det spennende å avslutte med om mangfold er et positivt eller negativt begrep, om vi liker mangfold og tåler det i praksis. Det siste spørsmålet henvender seg til lærernes egen forståelse av mangfoldsbegrepet.

Intervjuet ble gjennomført på et lærerrom på skolen. Vi satt rundt et bord der jeg satt i enden, og de satt mer som en gruppe ovenfor hverandre. Jeg valgte bevisst å sette meg litt lengre bort enn dem, siden det var diskusjonen mellom dem som et lærerteam jeg var interessert i, og jeg ville ikke ha en for aktiv rolle i intervjuet. Jeg brukte diktafon-appen fra UiO på mobil til å gjøre et opptak av samtalen. Den plasserte jeg mellom informantene, for å sikre meg god lyd fra dem. I forkant av intervjuet, før jeg hadde skrudd på opptaket, uttrykket jeg begeistring over at de hadde tatt seg tid til prosjektet mitt. Jeg informerte litt om at jeg ville forske mer på begrepet mangfold både i styringsdokument og lærerens forståelse av begrepet. Jeg sa også at de måtte ikke nøle med å snakke, for jeg forventet ikke noe fasitsvar eller godt uttenkte fraser, men jeg ville ha det så praksisnært og ærlig som mulig, og håpet på at de ville kaste seg ut i samtalen. Jeg informerte om tidsbruk og om hvordan jeg så for meg at intervjuet skulle foregå, både ved å gi dem en case med fortløpende spørsmål knyttet til seg, og min og deres rolle i intervjuet.

I det jeg skrudde på opptaket begynte jeg å dele ut casen til hver informant og lese den høyt for dem. Jeg hadde forberedt meg ved å skrive ut og klippet ut ett og ett spørsmål, slik at når jeg stilte et spørsmål, så la jeg ned spørsmålet på bordet mellom dem slik at de kunne se spørsmålet selv. Dette gjorde det mulig for dem å referere tilbake på spørsmålet underveis i samtalen, og det gjør det lettere for dem å få fatt på hva som egentlig blir spurt om når man leser det selv. Idet jeg var ferdig med å stille første spørsmål, var samtalen i gang. De hev seg rett inn i casen og pratet også litt i munnen på hverandre i, noe som jeg oppfattet som engasjement for temaet. I det jeg merket at samtalen hadde skiftet litt tempo, og at samtalen bar preg av mye nikking og «mhm», kommer jeg inn med andre spørsmål slik at de holder samtalen gående. Jeg tillot meg å legge inn en påminnelse til informantene i det jeg stilte 2. spørsmål, om at de må huske at det er mangfoldsbegrepet som jeg vil de skal drøfte. I spørsmål 3 da jeg spurte om noen mangfold skulle ha rettigheter fremfor andre, utbrøt en av informantene med «ooo interessant», og det virket som om de hadde mye å komme med av både tanker, utfordringer og meninger ved tematikken. Jeg opplevde også at dette var inne i et spenningsfelt, noe som også kan ha vært grunnen til begeistring over spørsmålet. Underveis i intervjuet satt jeg med penn og papir og noterte meg stikkord underveis. Det var viktig for meg å fange opp eventuelle områder som ikke ble diskutert nok, eller nye temaer som dukket opp som jeg så på som interessante for min oppgave. Derfor ble det gjort noen endringer fra den opprinnelige intervjuguiden, som for eksempel spørsmål 3b som aldri ble stilt, fordi de hadde kommet inn på dette spørsmålet i spørsmål 3 og 3a av seg selv. Før spørsmål fire, som i utgangspunktet var mitt siste spørsmål, følte jeg at det var noen områder de ikke hadde gått så mye inn på, som var viktig for min oppgave. I og med at jeg hadde et semistrukturert intervju hadde jeg friheten til å veksle litt, og lage nye spørsmål underveis. Et spørsmål som ble til underveis er knyttet til lærerens forståelse av begrepet mangfold. Jeg opplevde at de snakket mye om hva mangfold er i

teorien, men jeg ønsket et svar fra hva lærerne selv la i begrepet for å høre mer om deres forståelse av det, og la til dette spørsmålet:

Utdrag fra transkribert intervju (1)

Intervjuer: Da skyter jeg inn bare fordi det står så mye om begrepet mangfold i læreplanen og det er jo ofte slik at i de formelle planene til mange arbeidsplasser men og særlig skole så er mangfold et sånt kjernebegrep ehm... så gå litt mer til begrepet mangfold, hva legger dere i det? Hvordan tolker dere det begrepet i praksis ehmm

Et annet spørsmål som ble til underveis, handler om noe som jeg fanget opp underveis i samtalen. De var inne på politisk korrekthet, hva skolens oppgave er og om holdninger og verdier. De var inne i et spenningsfelt som jeg mener er veldig interessant, og som jeg ville granske mer i. Derfor la jeg til dette spørsmålet:

Utdrag fra transkribert intervju (2)

Intervjuer: Hvilken plass har konservative religiøse i skolen? Dere snakket litt om politisk korrekthet og alt som er inn i skolen, hva vi skal jobbe og kjempe for, men hvilken plass har konservative religiøse i den norske skolen?

Etter at dette spørsmålet var diskutert, følte jeg at jeg hadde fått mye materiale som er knyttet til spenningsfeltet i mangfoldsbegrepet, og var klar til å gå til siste spørsmål som er på mange måter teamet satt på spissen. I spørsmål fire oppsummerer jeg litt av det de har snakket om når det gjelder begrepet mangfold og temaer knyttet til det, så spør jeg dem «tåler vi mangfold i praksis?». Jeg ber dem også å bruke eksempler eller ta med seg refleksjoner knyttet til casen og det de har snakket om. Diskusjonen i det siste spørsmålet opplevde jeg som svært nyttig, fordi de knyttet mange tråder sammen, og de klarte å drøfte casen og bruke sine egne erfaringer og tanker i møte med spørsmålet. Jeg opplevde også at det kom noen sårbare innrømmelser i dette spørsmålet, der de satte ord på at det faktisk var utfordrende med mangfold i praksis. Det at vi klarte å komme frem til dette punktet i intervjuet vil jeg si var veldig givende for oppgaven min, da jeg tenker at det gir et ekte bidrag fra lærerens praksis. Jeg opplevde også at de var så trygge på hverandre, og at de diskuterte så fint sammen, at det ikke var noe problem å legge ut noen sårbare punkter ved tematikken. Til slutt følte jeg at jeg var fornøyd med det jeg hadde fått frem i intervjuet. Jeg stilte dermed et avsluttende spørsmål om det var noen av dem som satt inne med noe, slik at de skulle få muligheten til å enten rette på noe de hadde sagt som ble feil, eller forandre på noen meninger, eller legge noe til som de satt inne med ved temaet. Ingen hadde mer å tilføye og opptaket ble stoppet. I det opptaket var ferdig var det lunsjpause, og jeg forventet at de bare skulle springe ut og spise, men de ble stående å snakke litt sammen om det de nå hadde diskutert. Og den ene informanten henvendte seg til meg å sa at den ønsket seg mye mer av denne typen diskusjon i skolen, og at de burde få avsatt tid til å snakke om mangfold og dets konsekvenser. Men i en hektisk hverdag blir ikke dette prioritert. Jeg opplevde gjennom hele intervjuet at de tre informantene snakket i ett sett, og i munnen på hverandre fordi de brant inne med mye tanker og erfaringer om mangfold. Rett etter intervjuet var ferdig, skrev jeg de umiddelbare refleksjonene jeg gjorde meg ned på et papir, mens jeg enda kunne huske opplevelsen og samtalen på detaljnivå.

Jeg satt igjen med et opptak på 35 min og 30 sekund, og det neste steget var å transkribere dataen. I og med at jeg kun hadde ett intervju som var på 35 minutter var

det mulige for meg å benytte meg av fullstendig transkribering som tar for seg hele intervjuet i tekstform. Likevel blir det gjort en rekke valg fra muntlig samtale til tekst, som gjør at man ikke får et helt likt innhold, men som er nødvendig å ta for å gjøre det som er mest nyttig for min oppgave (Tjora, 2017, s.173). I første omgang transkriberte jeg hele materialet på dialekt, og et muntlig språk. Dette gjorde jeg fordi jeg synes det var lettest å skrive ned det som jeg hørte i ordlyden. Jeg valgte å transkribere ganske detaljert, ved å legge inn tegn for pauser, latter, bekreftende ord som «mhm», og små muntlige lyder som «ehhh» og «hmm». Det var også noen få parti der jeg ikke klarte å høre hva de sa og da skrev jeg «bla bla». Dette gjorde jeg fordi det forteller meg noe om usikkerhet, stemning og enighet med hverandre. Jeg har ikke gått inn i en svært bevisst tanke om å transkribere den sosiale konstruksjonen av gruppa. Grunnen til det er at jeg ikke var så bevisst på det underveis i intervjuet, og følte heller ikke at det var det jeg ville bruke tiden min på til mitt prosjekt. I en gruppe vil det uansett alltid forekomme sosiale konstruksjoner som kan være viktige å fange opp. Jeg har bare tatt med de mest synlige, der det for eksempel oppstår enighet/uenighet. Jeg brukte flere dager på transkriberingen, og jeg hørte gjennom lydfilen mangfoldige ganger, for å få materialet på innsiden av kroppen. Jeg ville kjenne materialet så godt at jeg kunne høre den muntlige versjonen da jeg las det transkriberte intervjuet. Mot slutten av transkriberingsprosessen begynte jeg å oversette dialekter og det muntlige språket til bokmål. Dette gjorde jeg fordi jeg innså at det var viktig for anonymiseringen av informantene. Jeg gikk også gjennom alle stedsnavn og personnavn som kunne være med på å avsløre anonymitet og skrev *karakteristikk person*, *Navn*, *Stedsnavn*. Etter gjennomført transkribering var neste steg å analysere materialet som jeg vil gjøre rede for i analysekapittelet.

2.3.1 Styrker og svakheter

Styrker ved metoden er at man gjennom intervjuet får en innsikt i nåtidens lærere og aktuelle meninger og tanker rundt temaet mangfold. Gjennom intervjuet kan man dykke ned i lærernes arbeid og refleksjoner. Ved å bruke fokusgruppe kan det være en styrke at de drøfter casen sammen, da de kan bruke hverandre og komme frem til ulike løsninger som kan gi en spennende diskusjon rundt den praktiske siden ved å være lærer.

Svakheter ved metoden er at den kun tar for seg et lite utvalg på en enkelt skole. Selv om det kan være positivt å ikke være forberedt til intervju, kan det også være en svakhet siden de ikke fikk tid til å reflektere rundt temaet på forhånd, og måtte bruke tiden i intervjuet til å sette seg inn i casen. Dette kan føre til spontane utsagn og mindre gjennomtenkte svar som kan komme ut litt i øyeblikkets hete. Den sosiale konstruksjonen kan også være en begrensning dersom finnes noen styrende diskurser mellom dem som kolleger, og dette har ikke jeg som forsker innsikt i.

2.4 Prosjektets kvalitet

For å si noe om kvaliteten i prosjektet mitt, har jeg valgt å bruke begrepene pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet slik Tjora (2017) definerer dem. Med pålitelighet menes en intern logikk og sammenheng i oppgaven, med gyldighet menes en logisk

sammenheng mellom prosjektets utforming og funn, og med generaliserbarhet vises det til om det er relevans utover de enheter som er undersøkt (Tjora, 2017, s.231).

Prosjektets pålitelighet bygger på prosessen, og jeg har i min oppgave gjort rede for alle valg fra tanke til teori, til metode for datainnsamling, til metode for analyse, og helt til resultat og presentasjon av sentrale funn. Det er derfor gjennomsiktighet i oppgaven som kan gjøre oppgaven etterprøvbar. Jeg har begrunnet valgene mine og måten jeg har gått frem på, men har også vært ærlig på de områdene jeg ikke har tatt så gode valg. Jeg mener prosessen fra datainnsamling til resultat er beskrevet på en troverdig måte der valgene viser til forskningsprosessens fremdrift.

Når det gjelder prosjektets gyldighet er det viktig at det er sammenheng mellom dataen jeg undersøker og funnene som er gjort. Formålet var å forske på mangfoldsdiskursen i styringsdokumentene og sammenligne den med lærerens forståelse av mangfold. Ved å analysere deler av styringsdokumenter med inspirasjon fra tematisk analyse har jeg fått vist frem en grei oversikt over hva som står om mangfold i styringsdokumentene. Jeg har i tillegg gjort et intervju med tre lærere, og hvorvidt deres bidrag stemmer med virkeligheten kan jeg begrunne med tilfeldig utvalg på en forholdsvis vanlig ungdomsskole i Norge. Jeg kan likevel ikke gjøre rede for hvorvidt lærerne er påvirket av den sosiale konstruksjonen, eller om det har noe å si for hvilke diskurser som kommer frem i diskusjonen. Men ut ifra det lærerne har diskutert i intervjuet og det jeg har samlet inn som materiale, vil jeg si det er god sammenheng mellom datainnsamlingen og resultatet.

Prosjektets generaliserbarhet kan knyttes til andre skoler og utdannings situasjoner, siden styringsdokumentene er noe som gjelder hele utdanningen. I tillegg har intervjuets bidrag belyst en sammenheng mellom styringsdokumenter og skolehverdagen, som jeg tror er gjenkjennelig i andre settinger. Det at politiske dokumenter sier noe som er vanskelig i praksis er for eksempel noe av det som kan trekkes til andre enheter. Når det gjelder intervjuets spesifikke situasjoner, trenger ikke nødvendigvis situasjonen være generaliserende, men spenningsfeltet er nok overførbart til flere sammenhenger og lignende situasjoner.

2.5 Forskningsetiske vurderinger

I og med at jeg skulle foreta et intervju, var jeg tidlig ute med å søke til NSD for å få tillatelse for å samle inn den dataen jeg trengte. For å behandle dataen sikkert, benyttet jeg meg av nettskjema-diktafon mobilappen fra UiO. Denne appen lagrer dataen sikkert i nettskjemaet, som gjør at jeg ikke trenger å laste ned lydfilen på private enheter. I forkant av intervjuet delte jeg ut et skriv til informantene med informasjon om prosjektet, formål, hva det innebærer å være informant, personvern, behandling av opplysninger og rettighetene de har som informanter. Dette dokumentet måtte de skrive under, og der sto det også kontakinformasjon til meg dersom de kom på spørsmål i etterkant av datainnsamlingen.

For å sikre anonymiteten til informantene er alle stedsnavn og privatnavn tatt bort i det transkriberte intervjuet. Jeg har også oversatt samtalen til bokmål, for at dialekter som eventuelt ble brukt ikke skulle avsløre noen personopplysninger. I tillegg var det også

nødvendig å tenke på hvordan man skulle gå frem i intervjuet for at lærerne kunne være så ærlige de klarte, samtidig som at de ikke skulle kjenne på begrensninger for kolleger som hører på. Dermed er case en god løsning, der de sammen skal diskutere et tema i tilknytning til en konkret case som er oppdiktet. Det gir dem noe konkret å diskutere, samtidig som det gir rom til å trekke frem personlige opplevelser og erfaringer i møte med temaet.

Når det gjelder informantenes bidrag til oppgaven har jeg også tatt i betraktning at intervjuet er en spontan samtale, og de stilte ikke forberedt til intervjuet. Det vil si at dialogen bæres fremover ved hjelp av lærernes utsagn, og som ikke er setninger som er fullstendige og ferdigbehandlet. Jeg har derfor stor forståelse for at utviklingen i samtalen må ses på som en helhet, og ikke trekke slutninger med bakgrunn i et spesifikt utsagn som skal definere informanten. Derfor var det viktig å høre gjennom intervjuet utallige ganger, for å bli bedre kjent med hver og en informant og det den var opptatt av å formidle.

3 Analyse

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan jeg har brukt metode for analyse, og gjøre rede for resultater og funn.

3.1 Metode for dokumentanalysen

I analysedelen går jeg fra å være på et semantisk nivå til å undersøke hva styringsdokumentene mener med mangfold, og hvordan det er meningen å forholde seg til det. Dermed kan vi si at det gikk fra å være på et semantisk nivå til et latent nivå (Braun & Clarke, 2006, s 84). Målet var å gjennomføre en innholdsanalyse av det valgte materiale for å avdekke meningsinnholdet i styringsdokumentene. Det som ligger latent i dokumentene kan knyttes til diskursanalyse, der oppgaven er å se sammenhengen mellom språk og virkeligheten, og hvordan vi skal forstå virkeligheten gjennom tekst (Tjora, 2017, s.183). Med en diskurs menes en kollektiv forståelsesramme, og med inspirasjon fra diskursanalyse ville jeg derfor finne ut om styringsdokumentene fremmet et spesielt syn eller blikk på mangfold (Johannesen et al., 2018, s.58). I analysearbeidet var derfor målet mitt å avdekke dokumentenes virkelighetsforståelse av begrepet mangfold, i tillegg til å finne ut om dokumentene fremmer en bestemt diskurs, eventuelt flere diskurser knyttet til begrepet mangfold.

I fase 2 ved tematisk analyse – «generating initial codes», begynte jeg å utvikle det som skulle bli mine 3 hovedkoder gjennom hele materialet (Braun & Clarke, 2006, s.88). Helt konkret startet jeg med å lese gjennom overordnet del av læreplanen, og markerte begrepet «mangfold» med rødt. For å finne begrepene mangfold, benyttet jeg meg av søkingsfunksjonen på PC. Da fikk jeg en oversikt over hvor hyppig begrepet ble brukt, og hvordan begrepet ble brukt. I neste omgang brukte jeg nærlesning gjennom de stedene begrepet ble brukt, for å få en forståelse av hva som sto rundt begrepet mangfold. Da innså jeg at begrepet ble brukt til mange forskjellige ting i ulik størrelse og grad. Jeg la også merke til at det var en del avsnitt som omhandlet mangfold som ikke oppgaven min kommer til å berøre, som for eksempel biologisk mangfold, naturens mangfold og mangfold knyttet til samisk kultur. Som en del av den tematiske analysen hadde jeg frihet til å ekskludere de delene som ikke passet til mitt interessefelt. Likevel var det nyttig å legge merke til hvordan begrepet i seg selv ble knyttet til mange ulike ting, da det gav meg innsikt i ulike aspekter ved begrepet, selv om det ikke var relevant for oppgaven innholdsmessig.

Det var ikke bare begrepet «mangfold» jeg la merke til, men ved nærlesning var det mange ord og setninger som handlet om temaer som knyttes til hva mangfold er og hva det innebærer. Noen av disse ordene kunne være «diskriminering», «likeverd», «respekt», «toleranse», «håndtere uenigheter», «anerkjennelse», «verdsette» eller «inkludere». Dette markerte jeg med grønt, og det ble koden for innhold som omhandlet temaet mangfold. Dette gjorde det mulig å trekke inn mer enn kun begrepet «mangfold», men også tematiske tilnærminger til begrepet. I denne koden så jeg hvordan det ble brukt andre store begreper for å beskrive mangfold. Dette gjør begrepet komplekst, da det bare fylles med andre ord som også er vanskelig å definere.

I arbeidet med dokumentanalysen la jeg også merke til tydelige sammenhenger mellom diskusjonen i intervjuet og det som sto i styringsdokumentene om skolens rolle. Det var

nyttig å jobbe med dokumentene og intervjuet samtidig, for å kunne se dem i sammenheng. I og med at diskusjonen rundt skolens rolle i intervjuet fikk så stor plass, ville jeg ha en ny farge som ble gul, for å kode de delene som omhandlet skolens rolle og oppgave. Grunnen til at jeg også ville ha denne 3.koden, er både fordi det ble mye diskutert i intervjuet, men også fordi jeg ser en sammenheng mellom mangfold i styringsdokumentene og skolens rolle. De tre fargene ble mine koder eller trekk ved dataen min som jeg synes det var interessant å gå videre med, og ble det innholdsmessige grunnlaget for videre analyse for å finne mening på et latent nivå. (Braun & Clarke, 2006, s.88).

I fase 3 – «searching for themes», begynte jeg å lage nye kategorier, eller temaer, ut ifra de tre hovedkodene mine (Braun & Clarke, 2006, s.89). Da plasserte jeg innholdet i de allerede eksisterende kodene rød, grønn og gul, og deretter prøvde å komprimere innholdet i hver enkelt av dem, ved å hente ut det som er viktigst. Her handlet det om å se sammenhenger, og om jeg kunne knytte noe av innholdet sammen for å komprimere innholdet. Hvis jeg så mange begrep som jeg kunne komprimere ved å bruke ett nytt begrep for å beskrive innholdet, så gjorde jeg det. Derfor ble innholdet i denne fasen en god blanding av eksisterende innhold i tillegg til mine nye ord og temaer. De nye kategoriene fikk fargen oransje.

Det jeg sitter igjen med til nå, altså det nye komprimerte innholdet, er at mangfoldsbegrepet er vanskelig å håndtere fordi det brukes så vidt og bredt, og det kommer innom andre kjernebegrep som også strekker ut både bredden og dybden av begrepet. På dette tidspunktet går fase 4 «reviewing themes» og fase 5 «defining and naming themes» litt inn i hverandre i mitt arbeid (Braun & Clarke, 2006, s.91-92). Jeg måtte hele veien sjekke at de nye kategoriene mine var i tråd med hovedkodene mine og forskningsspørsmålene. I og med at jeg hadde laget så gode koder i begynnelsen som tok for seg de viktigste trekkene til problemstillingen, følte jeg at det var en god rød tråd gjennom analysearbeidet når det gjaldt sammenhengen til oppgaven. Men det oransje innholdet var litt for uklart og rotete i fremstillingen sin, så jeg bearbeidet materialet en siste gang for å lage bedre system til fremstillingen. Derfor gikk jeg gjennom det oransje innholdet og fremstilte sammendraget av hvert tema i en lilla tabell som gir en oversiktlig presentasjon av innholdet i dokumentene. Disse tabellene ble endelig fremstillingen av resultatet av analysen, og er fremstilt i screenshot 2-5. Jeg har valgt å fremstille resultatene i de samme fargene som hovedkodene mine for å gjøre det mer oversiktlig for leseren, da fargene oransje og lilla kun ble brukt som et hjelpemiddel for meg underveis i analysearbeidet. Fase 6 «producing the report» kommer senere i kapitlet, der jeg drøfter noen punkter ved resultatene i tabellene (Braun & Clarke, 2006, s.93).

I analysedelen vil man også kunne se en 4.tabell som er utenfor de 3 hovedkodene mine. Som jeg nevnte tidligere i metodekapitlet ble dette en egen analyse for seg selv. Ved de tre hovedkodene mine kunne jeg se at det ble skrevet mye om begrepet i styringsdokumentene, men jeg ville se om de hadde definert hvilke mangfold man skulle dyrke og se på som en ressurs. Den 4.tabellen er en oversikt over hvilke mangfold som blir beskrevet i læreplanen. Denne analysen tar for seg hele læreplanen, også fagene. Jeg laget en tabell der jeg skrev inn alle mangfold som blir beskrevet i hver del av læreplanen. Denne presentasjonen får frem både hvor mange og hvilke mangfold som blir skrevet om i hver del, og det kan gi noen interessante funn om hvor i læreplanen det står mest om mangfold.

3.1.1 Styrker og svakheter

En styrke ved analysen er at man får et omfattende arbeid med begrepet mangfold i styringsdokumentene. Innholdet blir bearbeidet og satt inn i nye temaer og kategorier, noe som systematiserer innholdet på en ny måte. Selve innholdet står spredt i flere styringsdokument, så det gir en ny innsikt å få samlet og komprimert innholdet i fremstillingen. Når det går fra semantisk til latent nivå, vil det avhenge veldig på forskeren hvilke valg man tar, og hva man plukker ut som interessant. Sammenhengene mellom de ulike aspektene og de nye temaene er også utviklet av forskeren, noe som speiler metodens tyngde på forskeren som subjekt. Dette kan være en styrke for forskeren selv som får stor frihet til å forske på sitt prosjekt, samtidig som det kan svekke gyldigheten i prosjektet.

3.2 Metode for analysen av intervju

Analysedelen for intervjuet er bygd opp på litt samme måte som ved styringsdokumentet i og med at begge har tematisk analyse som fundament. Likevel er det forskjell på å analysere behandlet tekst og muntlig samtale, som gjør at det likevel finnes forskjeller i analysearbeidet.

I fase 1 brukte jeg mye tid på å bli kjent med datamateriale for både styringsdokumentene og intervjuet. Jeg brukte mange timer til å bare lytte på intervjuet for å bli ordentlig kjent med det. I og med at jeg jobbet parallelt med materialet fra dokumentene og intervjuet, er de tre kodene som jeg utviklet i fase 2 «generating initial codes» ved dokumentanalysen også brukt her i intervjuet (Braun & Clarke, 2006, s.88). Kodene er utviklet ved å trekke frem de delene ved dataen jeg ser på som interessant for oppgaven, og tilpasset innholdet fra begge datasett. Fremgangsmåten i analysen er i stor grad den samme i intervjuet. Jeg gikk gjennom det transkriberte intervjuet og markerte alle plasser det sto «mangfold» og knyttet det til koden rød som handler om begrepet mangfold. Da fikk jeg en oversikt over hva lærerne sier konkret om begrepet eller hvordan de bruker det. Videre tok jeg for meg fargen grønn og markerte alle begrep og ord som omhandlet temaet mangfold. Da fikk jeg frem hvilke områder og temaer lærerne bruker mangfold i. Jeg gikk også gjennom og markerte koden gul som handler om diskusjonen knyttet til skolens rolle og oppgave.

Intervjuet skiller seg fra styringsdokumentene ved at den trekker frem en side ved mangfold i praksis. Derfor lagde jeg en fjerde kode som handlet om konflikter/spenning med mangfold i praksis, og markerte dette med fargen blå. Oppgaven min handler om spenningen mellom teori og praksis, og det var viktig at jeg sikret meg stoff som kan knyttes til denne utfordringen.

I fase 3 – «searching for themes», handlet det om å lage nye temaer ut fra kodene (Braun & Clarke, 2006, s.89). Da samlet jeg all datamaterialet jeg hadde fra de ulike kodene, og plasserte det under hverandre i de fire kodene. Da var jobben å lage nye temaer ut fra dataen til de fire kodene, og det nye komprimerte innholdet ble fargen oransje.

På dette tidspunktet sitter jeg igjen med et innhold som har blitt prosessert og tematisert. Likevel er det ikke organisert på en slik måte som gjør at den viser en god

oversikt. Jeg går over til fase 4 «reviewing themes» der jeg prøver å lage bedre temaer som beskriver essensen i innholdet (Braun & Clarke, 2006, s.91). Det nye innholdet får fargen lilla, og jeg tror på dette tidspunktet at jeg er ferdig med analysen, siden jeg i dokumentanalysen brukte kun disse trinnene. Men jeg innså at å analysere et intervju med ufullstendige setninger, tanker og sitater er ikke det samme som å analysere et bearbeidet og velformulert dokument. Derfor klarte jeg ikke å fremstille det ferdige innholdet i en tabell siden det var for komplekst og for rotete til å skjematiseres. Jeg måtte finne en måte å få med de ufullstendige innspillene samtidig som å sikre meg de essensielle kodene. Dette fører meg til fase 5 «defining and naming themes», der jeg prøver å ivareta både essens men og viktige innspill til de ulike temaene (Braun & Clarke, 2006, s.92). Jeg presenterer definisjonene inn i et eget tankekart til hver kode. Ved en slik presentasjon blir jeg fornøyd med innholdet, og mener det er en hensiktsmessig måte å fremstille resultatet på, da det får frem det komplekse i en gruppesamtale, samtidig som at det er bearbeidet og systematisert i temaer.

Fase 6 «producing the report» kommer senere i kapitlet, der jeg drøfter noen funn ved resultatene i tankekartene (Braun & Clarke, 2006, s.93).

3.2.1 Styrker og svakheter

Å gjøre en tematisk analyse av intervjuet har flere styrker i dette prosjektet. Jeg har brukt de samme hovedkodene, siden jeg jobbet med innholdet parallelt og utviklet dem ut ifra innholdet til begge analysene. Dette gjør at de to analysedelene får en utfyllende effekt av hverandre, og det blir lettere å bruke dem i sammenheng både i resultat og drøfting. Selv om jeg har gjort rede for mine valg gjennom prosjektet, kan det være utfordrende med etterprøvbarehet. Materialet som blir plukket ut går gjennom forskerens briller og det er forskeren som utvikler temaer og kategorier. Hvor gode disse temaene og kategoriene er kan variere, og det er opp til forskeren å sikre at de har hensikt. I gruppeintervjuet kan det bli lite fokus på den sosiale konstruksjonen, språket som blir brukt og den enkelte informant gjennom analysearbeidet. Innholdet blir plukket ut fra ulike deltakere og satt sammen til et nytt tema, noe som gjør at det kanskje ikke kommer så godt frem i resultatet at det er fra ulike informanter.

3.3 Analyse styringsdokumenter

3.3.1 Begrepet mangfold i styringsdokumenter

Det første jeg ønsket å finne ut av er hva som skrives om begrepet mangfold i styringsdokumentene. Jeg gikk inn i utdragene fra styringsdokumentene, for å se hva som skrives om mangfold. Jeg gjorde et oversiktssøk i dokumentene, der jeg satte søkelys på begrepet mangfold. Det er altså kun noen utdrag som blir analysert, og det er de delene av styringsdokumentene som er innenfor mitt interessefelt. Resultatet er presentert i en tabell.

Tabell 1 – Hva står det om mangfold i styringsdokumentene

Mangfold → Spenning mellom fellesskap og den enkelte	
Fellesskap/Mangfoldet	<ul style="list-style-type: none"> -Ta hensyn til mangfoldet -Gi rom for mangfoldet -Delta i mangfoldet -Dyrke mangfoldet -Anerkjenne mangfoldet som ressurs -Innsikt i mangfoldet -Bli kjent med mangfoldet
Den enkelte i mangfoldet	<ul style="list-style-type: none"> -Legge til rette for at alle opplever tilhørighet -Inkludere den enkelte -Respekt for den enkeltes overbevisning

Et funn ved begrepet, er at det stadig dreier seg om to delvis komplementerende, men også motstridene spenninger mellom fellesskapet og den enkelte. Derfor har jeg presentert funnene ved å dele det inn i fellesskap og den enkelte, i og med at alt som rommer mangfold kan enten knyttes til det ene eller det andre. På fellesskapsraden brukes mange verb som å ta hensyn, gi rom, delta i, dyrke, anerkjenne, innsikt i og bli kjent med mangfoldet. Styringsdokumentene fremhever altså et mangfoldig fellesskap, der dette skal bli sett på som en ressurs, og anerkjenne det at vi er forskjellige og lever forskjellig.

I den raden med den enkelte/individet, trekkes det frem at hver enkelt skal bli sett og legges til rette for. Den enkelte skal inkluderes og respekteres. Styringsdokumentene fremhever dermed også viktigheten av den enkelte i et mangfoldig fellesskap.

3.3.2 Tema/ord/uttrykk som har tematisk tilknytning til mangfold

I videre analyse utvider jeg materialet mitt ved å se på bredden av begrepet i styringsdokumentene. Selv om det ikke er så veldig mye som skrives direkte om begrepet, knyttes begrepet til en rekke nye begreper og områder, som er en del av forståelsen av mangfold. Jeg markerte de ordene og uttrykkene jeg mener har tilknytning til begrepet mangfold, og fikk en lang liste på over 30 ord. Disse ordene ble tematisert inn i 6 temaer og satt inn i en tabell:

Tabell 2 – Temaer som har en tilknytning til begrepet mangfold i styringsdokumentene

Tema:	Begrep:
Verdier	-Likeverd -Likestilling -Inkludering -Respekt -Toleranse -Demokrati
Frihet	-Religionsfrihet -Frihet knyttet til kjønn og seksualitet -Tenke, tro og ytre fritt
Ulikhet	-Forskjellig -Meningsbryting -Uenigheter -Innenfra/utenfra perspektiv -Samarbeid -Tilrettelegging -Forståelse -Virkelighetsbilde -Utforske andres perspektiv -Kulturforståelse -Dialog -Gjensidig respekt
Felleskap	-Majoritetsperspektiv -Tilhørighet
Enkeltmenneske	-Minoritetsperspektivet -Tilhørighet -Identitet: Ivareta + utvikle
Spenningsfelt	-Fordommer -Holdninger -Konflikt -Profesjonelt skjønn -Nulltoleranse -Diskriminering

Et hovedfunn ved denne tabellen er at begrepet mangfold som jeg i utgangspunktet forsker på, er indirekte knyttet til mangfoldige andre begrep som igjen er vanskelig å definere. Dette gjør mangfoldsbegrepet vanskelig å definere da den fylles av mange andre store begrep som brukes vidt. I tillegg belyser tabellen 6 ulike temaer som kan knyttes til mangfold. Det temaet som har flest begrep er temaet ulikhet med 12 ord. Det sier noe om at mangfold handler i stor grad om ulikhet, uenighet og meningsbryting. Men i temaet ulikhet, skrives det like mye om forståelse, gjensidig respekt, dialog og samarbeid. Dette sier noe om hvordan styringsdokumentene vil at man skal håndtere ulikhetene/mangfoldet, og kan knyttes til tabell 1, der mangfoldet skal anerkjennes og bli sett på som en ressurs.

Selv om det er mye som indikerer på at ulikhet og uenighet skal håndteres ved hjelp av forståelse, dialog og respekt, er det likevel et tema som jeg har kalt for spenningsfelt som viser noen utfordringer ved det. Fordommer, holdninger, konflikt, nulltoleranse og diskriminering er begreper som kan gjøre mangfoldet utfordrende. Det står i temaet verdier at man skal ha toleranse, samtidig som det vises i spenningsfeltet at det er noe som skal ha nulltoleranse. For en lærer som skal jobbe i dette mangfoldet hver dag, vil

profesjonelt skjønn også kunne knyttes til spenningsfeltet, da det ikke er tydelig hva en lærer skal gjøre til enhver tid, og må finne ut av balansegangen selv.

3.3.3 Skolens rolle og oppgave

Som jeg har vist i de forrige tabellene, er det en rekke utfordringer ved begrepet mangfold. Disse utfordringene vil en enkeltlærer stå i hver dag. I og med at begrepet mangfold rommer alt og alle, noe som gjør det vanskelig for en lærer å håndtere det, vil det være til hjelp å se på skolens rolle og oppgave som institusjon. Resultatene er presentert i denne tabellen:

Tabell 3 – Skolens rolle og oppgave i styringsdokumentene

Tema:	Begrep
Profesjon	-Profesjonsfellesskap -Profesjonelt skjønn -Felles verdier -Felles forsknings – og erfaringsbasert kunnskapsgrunnlag
Elevens oppdragelse	-Foreldre og foresatte har hovedansvar -Skolens ansvar for initiativ og samarbeid med foreldre
God skoleutvikling	-Møtet mellom lærere og elever som realiserer skolens formål -Møte elever med tillit og respekt -Gi utfordringer som fremmer danning og lærelyst
Elevens beste	-Må besvares hver dag

Et funn jeg har merket meg i denne tabellen er at skolen som institusjon må forholde seg til mangfoldet av familier med ulike holdninger, verdier, tro og overbevisninger. Det vil si at skolen som institusjon må ha et samarbeid mellom hjem og skole, for å imøtekomme utfordringer på best mulig måte. På den ene siden er skolen en profesjon, der det skal brukes felles verdier, felles kunnskapsgrunnlag og profesjonelt skjønn. Men elevene kommer fra familier der de foresatte har hovedansvaret for elevenes oppdragelse. Her vil det kunne bli en spenning mellom det familiene vil oppdra barna sine med, og hva skolen vil lære opp elevene sine til. Styringsdokumentene vektlegger samarbeid mellom hjem og skole som en løsning her.

3.3.4 Analyse av begrepet mangfold i læreplan

Vi har nå sett på hvordan styringsdokumenter skriver om begrepet mangfold, temaer knyttet til mangfold og skolens rolle i møte med dette. Det står veldig mye om selve begrepet, men innholdet blir større jo mer man analyserer begrepet. Som lærer forholder man seg mest til læreplanen i hverdagen, og i min oppgave vil det være mest interessant å se på hvordan læreplanen definerer mangfold. Jeg søkte derfor på begrepet «mangfold» og leste gjennom de stedene ulike typer mangfold blir nevnt både i overordnet del og i de ulike fagene. Resultater er presentert i en tabell:

Tabell 4 - Definisjon av begrepet mangfold i læreplanen

Hvor:	Hva:
Overordnet del	-Mangfoldet av elever -Mangfoldig fellesskap -Språklige mangfold -Mangfold og variasjon innenfor samisk kultur og samfunnsliv. -Biologisk mangfold -Behersker et mangfold av strategier -Mangfoldig arbeidsliv
KRLE	-Mangfoldet av religioner og livssyn, og med de ulike tradisjonenes indre mangfold. -Mangfold knyttet til samiske perspektiver, kjønn og funksjonsevne -Mangfoldig samfunn -Mangfold både innenfor kristne trossamfunn og andre religionssamfunn -Religiøst mangfold og religiøse praksiser utenfor etablerte religionssamfunn
Samfunnsfag	-Geografisk mangfold -Navigere seg i mangfold av kilder -Mangfold i Norge -Mangfoldig fellesskap
Matematikk	-Ingen funn
Norsk	-Språklige mangfold -Mangfoldig språk- og kulturarv -Tekstmangfold -Mangfold i nærmiljøet -Mangfold i Norge
Engelsk	-Språklig og kulturelt mangfold, og også innsikt i urfolks levemåter, tenkesett og tradisjoner – urfolks levemåter, tankesett og tradisjoner -Mangfold i den engelskspråklige verden
Naturfag	-Biologisk mangfold -Naturmangfold
Musikk	-Mangfold av musikalske uttrykk og uttrykksformer -Mangfold av kunstneriske og kulturelle uttrykk
Kroppspøving	-Mangfoldig læringsfellesskap -Mangfold av bevegelsesaktiviteter
Kunst og håndverk	-Kulturelt mangfold -Mangfold i motiver og visuelle uttrykk fra ulike verdensdeler -Mangfold i klestradisjoner eller gjenstander

Det er tre punkt jeg legger merke til ut ifra tabellen.

1. Variasjonen mellom størrelsen på mangfoldene varierer i stor grad fra noe som er veldig generelt, til andre som er mer konkrete temaer. I overordnet del er det store mangfold som beskrives, for eksempel «mangfold av elever» som i seg selv er veldig vidt og bredt. Dermed blir det vanskelig å ta tak i hva det egentlig er. I fagene derimot blir det beskrevet en mer fagspesifikk beskrivelse av mangfoldsbegrepet. Der knyttes mangfoldene opp mot deler av faget for eksempel tekstmangfold i norsk og biologisk mangfold i naturfag.

2. En annen bemerkning jeg gjør meg er at det skilles mellom mangfold av ting, faglige temaer og personer. Og det er kanskje mangfoldet som har å gjøre med personer som kan være det området der mangfold kan møte på flest utfordringer.

3. Det siste funnet er at i KRLE-faget brukes begrepet mangfold flest ganger av fagene sammen med norsk. Og det er i dette faget mangfold av mennesker kommer frem når det gjelder mennesker på tvers av livssyn, religion, kjønn, funksjonsevne og tradisjoner. Det vil si at KRLE-faget har en ekstra rolle i møte med mangfold av religioner/livssyn.

Gjennom arbeidet med styringsdokumenter og læreplanen, kan man se at det skrives mye om mangfold, men lite konkret om hva mangfold er. Dette kan være en grunn til at begrepet virker løst og man selv må tillegge begrepet innhold. Det er et interessant funn at styringsdokumentene fremhever mangfold, skriver mye om hvordan vi skal forholde oss til mangfold, dyrke det og se på det som en ressurs, da det i læreplanen er kun en liten liste over hva mangfold faktisk er. Læreplanen nevner «mangfoldet av elever». Men som en enkelt lærer som skal forholde seg til læreplanen, vil det være opp til læreren å definere hvilket mangfold dette består av.

3.4 Analyse av intervju

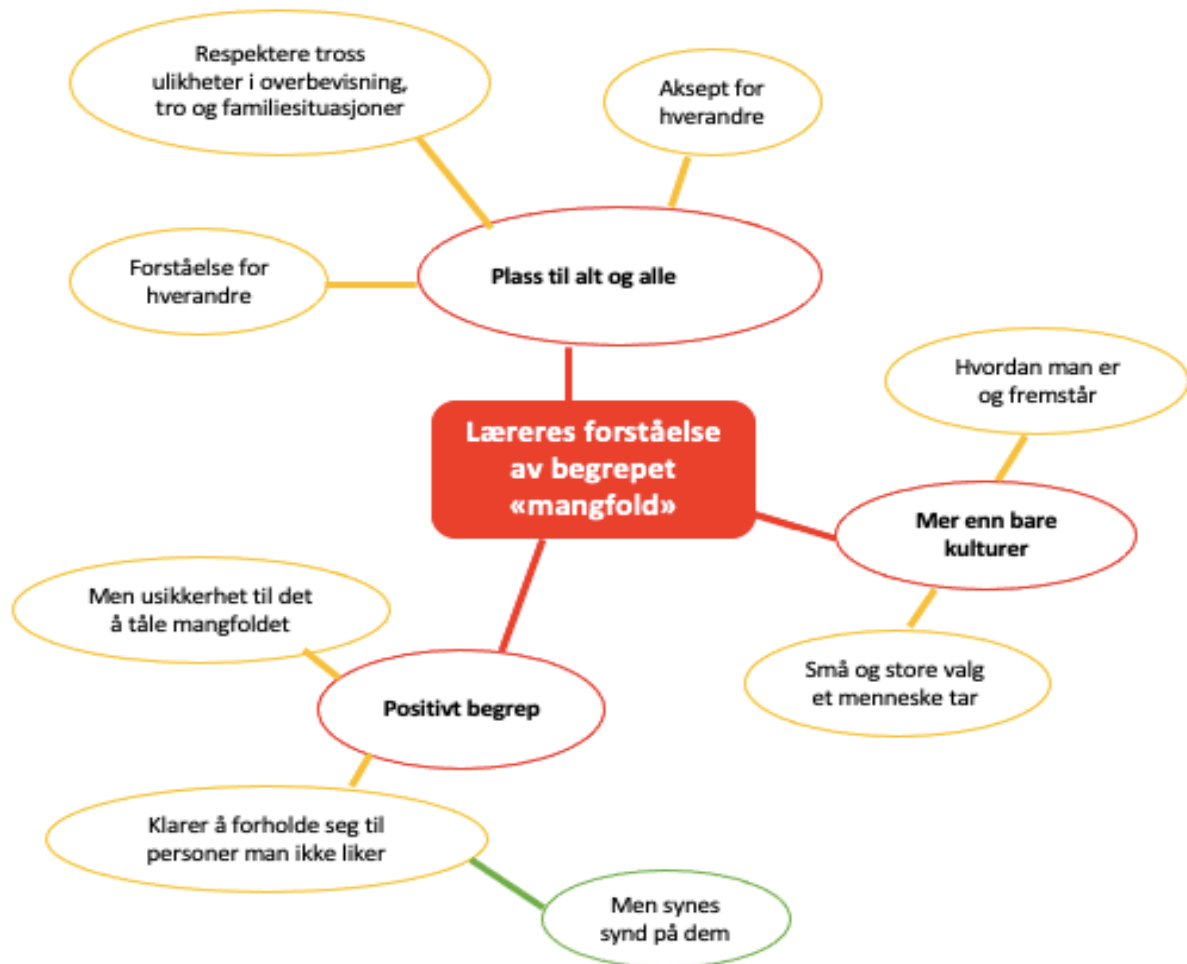
I analysen til intervjuet har jeg brukt de samme kodene som i styringsdokumentet for å lettere kunne koble teori og praksis fra styringsdokumenter og lærernes refleksjoner sammen. Derfor vil jeg også i denne analysen presentere funn ut ifra selve begrepet mangfold, temaer knyttet til mangfold og skolens rolle i møte med dette. I og med at intervjuet får frem den praktiske siden ved begrepet, vil jeg i tillegg komme med en 4.kode som omhandler spenninger/utfordringer i praksis.

I og med at et intervju har litt mer komplekst materiale, og gjerne litt ufullstendige konklusjoner, har jeg valgt å fremstille resultatene i tankekart i stedet for tabeller som i styringsdokumentene.

3.4.1 Begrepet mangfold

I det første tankekartet, har jeg laget en oversikt over tre hovedpunkter som lærerne trekker frem i forståelsen av begrepet mangfold:

Tankekart 1 – Begrepet mangfold

Et hovedpunkt som det er stor enighet om, er at det skal være plass til alt og alle. Det innebærer aksept for hverandre, forståelse for hverandre, og respekt tross ulikheter. Dette er en forståelse som alle var enige om. Selv om dette er en grunntanke i forståelsen, kommer det frem at mangfold er mer enn det. Det handler ikke bare om folk som kommer fra ulike land, men alt fra de små og store valgene et menneske gjør i løpet av livet, og hvordan det ønsker å fremstå. Det vil si at det også finnes et stort mangfold innad i hvert enkelt menneske, ikke bare det vi ser utad.

Jeg spurte om de mente begrepet var positivt eller negativt ladet, og det var enstemmig at begrepet i seg selv er positivt ladet. Likevel kom det frem usikkerhet til om vi egentlig tåler mangfold så godt som vi burde. Det kom også fram at det som oftest går fint å forholde seg til mennesker man ikke liker, men at man innerst inne synes synd på dem. Jeg synes det er et interessant funn at begrepet er entydig positivt ladet ifølge alle i fokusgruppen, selv om det er knyttet usikkerhet til om man tåler mangfold i praksis.

3.4.2 Tema, ord og uttrykk som har tematisk tilknytning til mangfold

Når det gjelder temaer som kan knyttes til begrepet mangfold, kommer fokusgruppen inn på flere spennende områder. Flere av påstandene og utsagnene er ufullstendige, men er representert i tankekartet nedenfor. Jeg har valgt å dele inn samtalen inn i seks hovedtemaer som ble snakket om, og temaene er de grønne boblene. Likevel vil jeg ha med en del underpunkter, som viser til både eksempler og spørsmål som ble diskutert i intervjuet som er de gule boblene.

Tankekart 2 – Temaer som omhandler mangfold

Når det gjelder punktet med «ulike typer mangfold» er det viktig å huske på at det ble spurt om i en kontekst der casen var det sentrale utgangspunktet. Mangfoldet som blir ramset opp er derfor i tilknytning til casen og handler stort sett om det religiøse mangfoldet og det seksuelle mangfoldet.

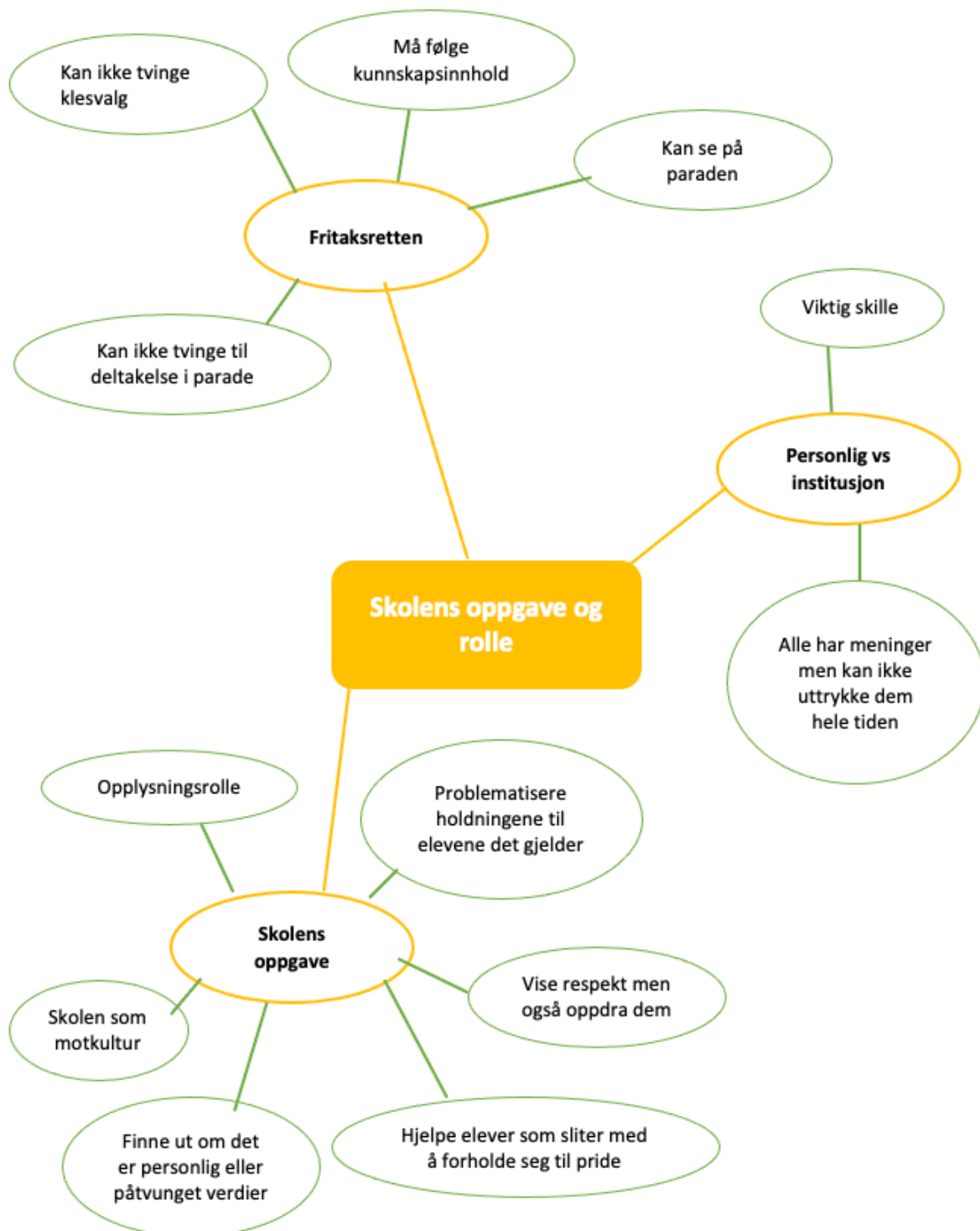
Et annet punkt handler om spenningen mellom individ og fellesskapet, og det er en enighet om at man skal favne alle elever og tilpasse den enkelte. De nevner også at det skal forekomme respekt også for dem som i dette tilfellet ikke vil delta i pride-paraden. Det snakkes også mye om respekt for elevene, at den skal være gjensidig. Men et funn i intervjuet handler om at denne respekten ikke alltid er så lett å gi som man skulle ønske. Lærerne uttrykker at det er lettere å ha respekt for noen man har en relasjon til, samtidig uttrykker de at det er vanskelig å ha en relasjon til de som har helt motsatte holdninger fra en egne. Dette sier noe om at elevens holdninger og verdier kan ha noe å si for lærer-elev relasjonen. Videre snakker de om hvilke holdninger dette kan være, og det blir poengtert at dette ikke kun gjelder konservative religiøse holdninger, men også andre typer overbevisninger.

Det ligger også en spenning med temaet FRI inn i skolen. Et funn er at lærerne i utgangspunktet er positive til opplegget med FRI, siden det kun handler om å få lov til å elske dem man vil. På den andre siden knyttes det til en diskusjon rundt politisk korrekthet, og at det ikke er politisk korrekt å ha noe imot pride. Dermed stilles det spørsmål om man har like stor respekt for de som ser ulikt på det med pride. Her kommer ikke lærerne med et svar, men spørsmålet blir hengende igjen i lufta. Men noe de er enige om er likevel at det finnes ting som ikke skal aksepteres i samfunnet vårt som er knyttet til konservativ religiøsitet og sharialoven.

3.4.3 Skolens rolle og oppgave

En betydelig del av intervjuet handler om en diskusjon knyttet til skolen som institusjon, og hvordan man som skole skal tenke om og håndtere mangfoldet. Jeg har delt inn diskusjonen i tre hovedtemaer og fremstilt det i tankekartet nedenfor:

Tankekart 3 – Skolens oppgave og rolle

Fokusgruppen henvendte seg til fritaksretten i diskusjonen knyttet til casen. De var enige om at kunnskapsinnholdet uansett skulle følges. Men når det kom til deltakelse i parade og klesdrakt var det litt uenigheter om hva som kunne tvinges og ikke. To lærere mente man ikke kunne tvinge elevene til verken klesvalg eller deltakelse på prideparade, men

må heller lage eget opplegg. En lærer sa at dersom det ikke var noe alternativt opplegg, måtte eleven/e bare bli med på det som var. Som en løsning fant de ut at man kunne være med å se på paraden, for å ikke gå inn under deltakelse.

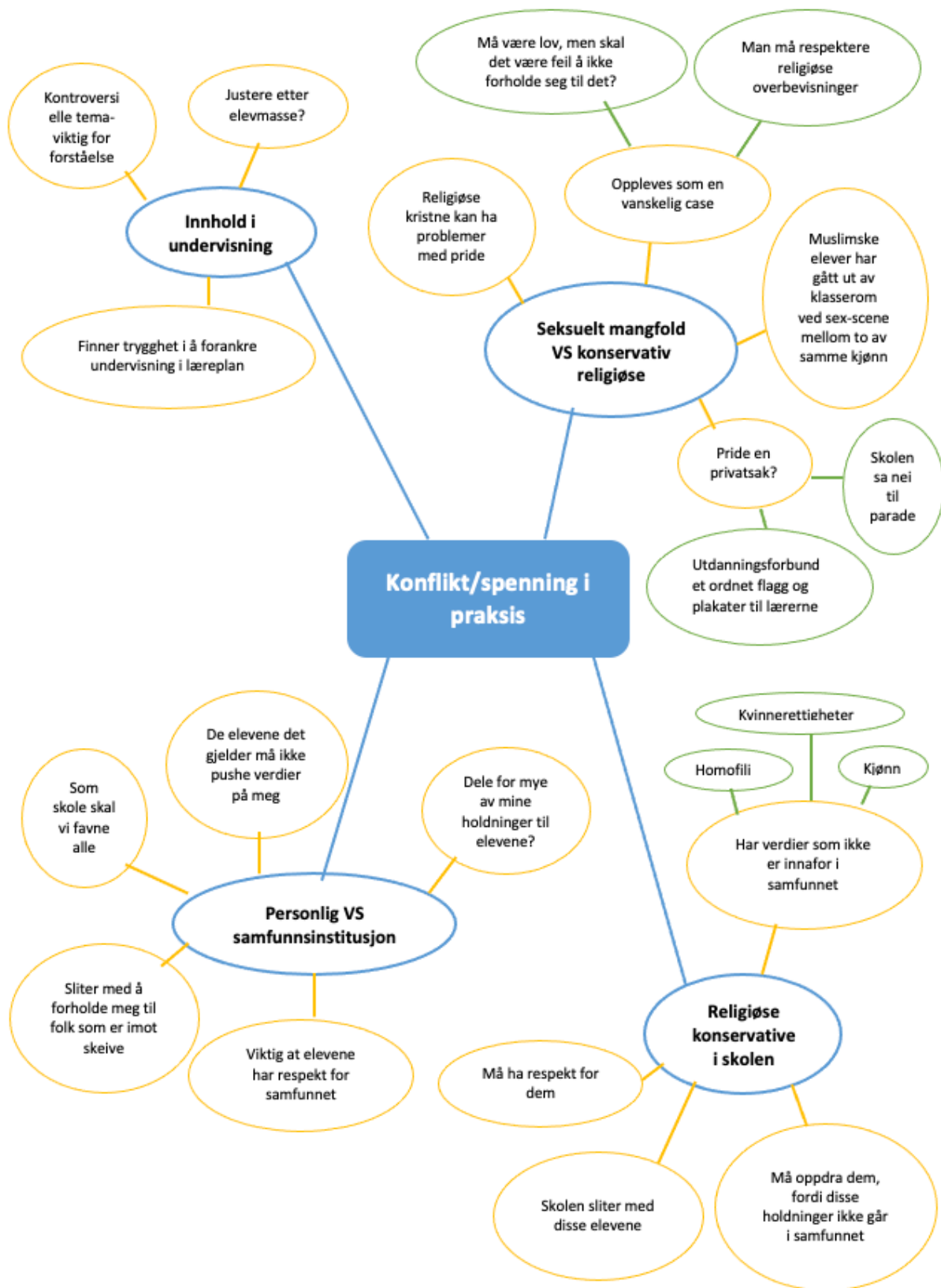
Det er enighet i fokusgruppa at det er et viktig skille mellom personlige meninger og skolen som institusjon. Et viktig moment i denne diskusjonen er at det kommer frem at alle har meninger, og det gjelder ikke bare konservative religiøse grupper. Men man kan ikke uttrykke alt man mener til enhver tid.

Et siste punkt er skolens oppgave. Et hovedfunn i denne diskusjonen handler om at lærerne er veldig klar over at man alltid skal vise respekt, men man vil likevel prøve å oppdra elevene og problematisere de holdningene dem har dersom det strider mot de verdiene skolen har. De uttrykker at de har et ansvar til å hjelpe de elevene som sliter med pride, og finne ut om det er deres egne holdninger eller påtvunget hjemmefra. Det de legger sin argumentasjon innunder, er det med at skolen har en opplysningsrolle.

3.4.4 Konflikter, spenninger og utfordringer i praksis

Et siste punkt jeg har analysert fra gruppesamtalen er konflikt/spenninger i praksis som kan oppstå med mangfold.

Tankekart 4 – Konflikt/spenning i praksis

Et interessant funn er den lille diskusjonen der en av lærerne trekker frem kontroversielle temaer i klasserommet. Diskusjonen handler om i hvilken grad lærere skal trekke inn kontroversielle spørsmål i undervisningen eller ikke. Her var det uenighet i gruppen. To av lærerne sa at de pleide å gjøre det, dersom elevene spør. Men en av dem mente at det var ingen grunn til å ta frem kontroversielle temaer. Et eksempel som ble brukt var karikaturtegninger av Muhammed, og den læreren som ikke ville ta opp slike ting begrunnet med at det handlet om respekt. De andre lærerne begrunnet på den andre siden at det handler om forståelse for hverandre. Men som en generell enighet i gruppa var at de følte seg trygge i sin undervisning dersom de var forankret i læreplanen.

I punktet om seksuelt mangfold vs konservative religiøse, viser det seg at lærerne opplever dette som en vanskelig case. De er enstemmig enig i at det skal være lov med alt som har med pride å gjøre, men undrer seg om det skal være feil å ha noe imot det. De har opplevd at religiøse kristne kan ha problemer med pride, og at noen muslimske elever har gått ut av klasserommet da de så en film der to av samme kjønn hadde sex.

I diskusjonen knyttet til pride som en privatsak, uttrykkes det at noen hadde prøvd å få til pride i skolen, men fikk nei fra skolen. Det uttrykkes også en lettelse at utdanningsforbundet kom på banen og ordnet flagg og plakater til lærerne slik at det ble parade for lærerne. Informantene ser på det som en viktig oppgave å vise elevene sine at man kan få elske den man vil.

Når det gjelder konservative religiøse i skolen kommer det frem at skolen sliter litt med disse elevene. Det uttrykkes at de har verdier som ikke går an å ha i samfunnet som er knyttet til kjønn, kvinnerettigheter og homofili. Her kommer skolens oppdragelse inn, begrunnet med at elevene med slike holdninger ikke kan være i det norske samfunnet. Selv om det på den ene siden diskuteres konflikter knyttet til konservative religiøse, uttrykkes det samtidig at man må ha respekt for disse også.

Det siste punktet handler om personlig vs samfunnsinstitusjon. Et overordnet punkt er at skolen skal favne alle, men i praksis er det lettere sagt enn gjort. Om elevene sies det at det er viktig at elevene viser respekt for samfunnet, og at elevene ikke skal pushe noen holdninger eller verdier på lærerne eller andre. Lærerne selv sier at de sliter med å forholde seg til personer som er imot skeive. I slike situasjoner uttrykker de også at det er vanskelig å skille mellom å dele for mye av sine personlige meninger til elevene, siden de i utgangspunktet mener de er de «voksne» som har rett forståelse.

3.5 Viktigste funn

Til nå har jeg gått gjennom dokumentanalysen og analysen av intervjuet hver for seg og pekt på noen funn. Alle funnene som er presentert er nyttige å ha med seg som en oversikt, men på grunn av oppgavens begrensninger kan jeg kun ta med meg noen hovedpunkter fra analysene som skal drøftes i lys av teori. Videre vil det bli naturlig å se på funnene i sammenheng med hverandre, da jeg i denne oppgaven forsøker å se på sammenheng mellom teori og praksis.

3.5.1 Begrepet mangfold

Et hovedfunn jeg vil trekke frem her, er at det i styringsdokumentene legges frem mange verb knyttet til mangfoldet som å delta, gi rom for, hensyn til, innsikt i bli kjent med og ikke minst se på mangfold som en ressurs. Her menes både fellesskapet og den enkelte i fellesskapet. Ut ifra min analyse av styringsdokumentene er mangfold noe vi skal strekke oss etter, anerkjenne og ha som mål å opprettholde. Samtidig kan vi se i intervjuet at det ikke alltid er like lett i praksis. De fremhever det som står i styringsdokumentene, men likevel er det knyttet en usikkerhet til om vi egentlig tåler mangfold så godt som vi burde. Det kommer også frem at man klarer å forholde seg til personer man ikke liker, men synes synd på dem. Hvis det er elever man ikke liker, og i tillegg synes synd på dem, kan det være vanskelig med en relasjon med respekt selv om man i teorien vet at det er slik man skal møte det.

3.5.2 Tema knyttet til mangfold

Det er mye som kunne blitt skrevet om temaer som knyttes til mangfold. Men jeg vil trekke frem det temaet som er størst både i styringsdokumentene og i intervjuet og det er ulikhet. Det virker som om mange temaer knyttet til mangfold i stor grad handler om ulikhet. Noen sentrale begreper i styringsdokumentene er meningsbryting, uenigheter, samarbeid, tilrettelegging, forståelse, utforske andres perspektiv dialog og gjensidig respekt. Alle disse begrepene sier noe om hvordan man skal håndtere mangfold. I intervjuet påpeker lærerne en del av det samme som styringsdokumentene når det kommer til viktigheten av dialog og refleksjon rundt sine egne standpunkt, og at respekten skal være gjensidig mellom lærer og elev. De fremhever også at det er viktig med forståelse for hverandre og at det kan være viktig å ta frem kontroversielle spørsmål i timen. Likevel kommer det frem noen utfordringer knyttet til ulikhet som på en ærlig måte skildrer mangfold i praksis. De stiller blant annet spørsmål om man har like stor respekt for de som ser ulikt på dette med pride. De sier også at det er vanskelig med relasjon til elever som har helt motsatt holdninger enn dem selv. Det er også vanskelig å gi den samme aksepten som de selv forventer av elevene. Med dette kan vi se at det gjør noe med lærerne når elevene har holdninger og verdier som strider imot ens egne holdninger og verdier, eller samfunnets verdier. Selv om lærerne i teorien vet at man skal favne alle, og har respekt, viser det seg i praksis at det er vanskelig å imøtekomme alle disse kravene til hvert enkelt menneske.

3.5.3 Skolens rolle

Et funn som ikke samsvarer mellom styringsdokumentene og lærernes oppfatning var skolens rolle knyttet til oppdragelse. I denne sammenhengen handler det om elevenes holdninger og verdier, og skolen som institusjon/samfunnets holdninger og verdier. I læreplanen under prinsipper for skolens praksis, står det at det er foreldrene og foresatte som har hovedansvaret i oppdragelsen. Det står også at det er skolens jobb å ta initiativ til samarbeid mellom hjem-skole. Lærerne i intervjuet sier at skolens rolle er å problematisere holdningene til de konservative religiøse for å finne ut om det er deres egne holdninger eller presset på hjemmefra. Lærerne mener det er deres jobb å hjelpe

de elevene som sliter med holdninger og verdier og også at skolen skal prøve å oppdra dem. Dette funnet viser at det kan bli komplikasjoner mellom hjem-skole samarbeid, da det ikke er klart hvem som har retten til oppdragelse på barna sine/elevne sine.

3.5.4 Konflikt i praksis

Når det gjelder konflikt i praksis vil jeg trekke frem 2 punkter som lærerne beskriver

1. Skolen sliter med konservative religiøse og de har verdier og holdninger som ikke går an å ha i det norske samfunnet.
2. Det er flere situasjoner i praksis der det religiøse mangfoldet og det seksuelle mangfoldet utfordres av hverandre. For eksempel med pride i skolen og filmer med sex-scener av samme kjønn som vises i klasserommet.

3.6 Hvordan funnene skal brukes videre

Videre vil jeg bruke det jeg har funnet ut om mangfoldsbegrepet i styringsdokumentene og se de i sammenheng med intervjuet. I drøftingsdelen vil jeg knytte funnene mine til teori om mangfold. Jeg vil prøve å sette søkelys på sammenhengen mellom teori og praksis, og løfte frem muligheter og utfordringer ved temaet i diskusjonsdelen.

4 Drøfting

4.1 Mangfold som begrep

4.1.1 Politisk dokument

Styringsdokumentene for skolen har en tydelig politisk dimensjon. Gjennom analysen blir det klart at dokumentene er preget av det normative perspektivet knytte til begrepet mangfold, som handler om hvordan man skal forholde seg til mangfoldet. Dermed er det bekreftet at det finnes et stort mangfold, men det skrives mer om hvordan man skal forholde seg til det, enn hva mangfoldet består av deskriptivt. En av utfordringene ut ifra analysen av styringsdokumentene, er at begrepet mangler konkret innhold som kunne gitt begrepet mening. I stedet blir det presentert ca. 30 andre store begrep for å beskrive begrepet mangfold. Her nevnes toleranse, respekt, likeverd, likestilling, ulikhet, holdninger, verdier, minoritet- og majoritetsperspektiv, diskriminering og mange flere. Dette er alle begreper som også har behov for redegjørelse for å skape forståelse. Det blir i tillegg brukt en rekke verb i møte med mangfold, der man skal dyrke, anerkjenne, gi rom for og ta hensyn til mangfoldet. Det er dermed mye i styringsdokumentene som beskriver hvordan man skal se på og imøtekomme mangfoldet. Det er tydelig at dette gjør seg godt i et styringsdokument, da det brukes mange fine og store ord som er viktige verdier å strekke seg mot, og kan bli sett på som et godt ideal. Men når læreplanen også blir et dokument med for store begreper, kan det bli et problem for de som skal utøve innholdet i praksis.

4.1.2 Et godt ideal

Et godt ideal kan bli et problem når det ikke blir tilstrekkelig operasjonalisert eller konkretisert i praksis. Selv om styringsdokumentene presenterer et positivt ideal, kan det bli utfordrende å sette idealet ut i praksis dersom det ikke finnes noen klare retningslinjer for hvordan man kan gjøre det. Mangelen på konkret innhold kan gjøre det vanskelig for lærere å arbeide med mangfold i praksis.

Et av funnene i analysen er at begrepet mangfold tolkes overveiende positivt i både styringsdokumenter og i samtale med lærere. I styringsdokumentene er det politisk motivert at begrepet skal tolkes slik, og det gjennomsyrrer den formelle læreplanen. Lærerne i intervjuet er også godt kjent med styringsdokumentene og er klar over hvordan de skal bruke begrepet normativt når de snakker om mangfold. Det vil si at begrepet blir brukt både i dokumenter og muntlig tale, men det har kanskje fått et mer festtalepreg enn det å bruke det som et praktisk verktøy i selve mangfoldsarbeidet. Lund henviser både til Westrheim & Hagatun (2015) og Borchgrevink & Brochmann (2008) og oppsummerer det slik:

Men selv om begrepet mangfold omtales i lovverk og i tekster knyttet til rettigheter, er selve begrepet generelt, og lite eksplisitt. Dette kan medføre at innholdet blir oppfattet som utydelig og forstått mer som honnørord enn som ekte verdier som utgangspunkt for handling (Lund, 2017, s.34).

I styringsdokumentene står det at mangfold skal ses på som en ressurs, at man skal dyrke det og gi rom for mangfold. I lærerintervjuet er det også enighet om at de tolker begrepet positivt. Og hadde jeg stoppet intervjuet der, kunne det vært en stor sammenheng mellom styringsdokumenter og praksislivet. Men under mer gransking av begrepet ved å sette opp en case der ulike mangfold utfordres av hverandre, ser man at det ikke alltid er like lett å se på mangfold som en ressurs. Gjennom intervjuet kommer det frem at man egentlig synes mangfold er utfordrende, og det knyttes en usikkerhet til noen typer mangfold om man i det hele tatt tåler det. De uttrykker at det er vanskelig med elever som har helt motsatt holdninger enn dem selv, for eksempel de som var imot pride. Det viser at det finnes utfordringer med mangfold som ikke bør bli bortgjemt under et godt ideal. For hvis man bruker mangfoldsbegrepet utelukkende positivt som et ideal, kan man spørre seg om det er med på å tilsløre forskjeller (Westrheim & Hagatun, 2015, s.172). I og med at selve begrepet har fått en status som er vanskelig å fornye eller se på med et nytt blikk, vil det derfor være viktig å bryte det ned til mindre deler for å få en forståelse av innholdet.

Denne mismatchen mellom det idealistiske innholdet og den praktiske forståelsen kan skape utfordringer. Uten en tydelig forståelse av hva mangfoldet faktisk innebærer og hvordan det kan håndteres i skolehverdagen kan det bli utfordrende å overføre mangfoldsidealet til reelle handlinger i praksis, som faktisk tar vare på og støtter opp om mangfoldet. Det vil derfor være viktig å utforske og utvikle mer konkrete tilnærminger som kan hjelpe lærere å operasjonalisere begrepet mangfold i praksis.

4.1.3 Mangfoldsdynamikk

Det finnes fallgruver ved det å lage et for spesifikt styringsdokument på et deskriptivt nivå. Noe som gjør arbeidet med mangfold komplisert, er det Skeie (2017) beskriver som mangfoldets dynamikk. Det knyttes til en forståelse om at gruppene pluraliseres både innenfra og utenfra. Denne forståelsen kan brukes på andre grupper og individer enn religion og livssyn, noe som øker kompleksiteten. I og med at mangfoldet utvikles og forandres både i enkeltindividene og i grupper, er det en stor utfordring for lærerne å følge med på hvilket mangfold man egentlig har med å gjøre til enhver tid. Det som var en konservativ muslim for noen år siden, kan ha utviklet seg til å være noe annet nå. Eller det som ble sett på som en nordmann med liberale holdninger og verdier før, kan ha endret seg betydelig til hva det vil si å ha liberale holdninger nå. I tillegg utvikles enkeltmennesker gjennom hele livet, og hva man definerer seg som, eller har meninger om, er også i stadig utvikling.

Dette betyr at det ikke er mulig å bare identifisere og plassere mangfoldet i faste kategorier og bokser. Derfor ser jeg også utfordringen for de som skriver styringsdokumentene. For selv om det er behov for mer avklaring på hvilke former for mangfold som menes, vil dette også komme med en rekke andre utfordringer. Hvis læreplanen hadde begynt å nevne med navn hvilke mangfold som skulle dyrkes, hadde man kanskje i enda større grad lagt merke til de som ikke var nevnt. Det ville og blitt nødvendig å revidere læreplanene mye hyppigere, i og med at mangfoldet er i bevegelse fra år til år. Dermed kan en bred forståelse av mangfold i styringsdokumenter, slik det er beskrevet i dag, bli sett på som en løsning for å være sikker på at man inkluderer «alle».

Men ved å skrive om mangfold på en utydelig eller lite spesifikk måte i læreplanen, vil man bare forskyve problemet til de som skal tolke og gjennomføre den formelle læreplanen gjennom den instruerte læreplanen.

4.2 Mangfold på ulike nivå

Selv om det er forståelig at det er en utfordring å utforme en læreplan, kan man ikke ignorere de funnene som er gjort i denne oppgaven, spesielt gapet mellom det politiske nivået og skolenivå. Ved å bruke Bråtens (2014) inndeling av læreplanens ulike nivå, kan vi identifisere et gap mellom den formelle læreplanen og den instruerte læreplanen. Dette betyr at det er et avvik mellom det som står i den formelle læreplanen og det lærerne faktisk praktiserer i den instruerte læreplanen. Det som bygger på den samfunnsmessige eller ideologiske fremstillingen av mangfold, er ikke behandlet på et praktisk nivå for de som skal tolke den. En læreplan gjør seg brukbar kun i politiske sammenhenger, dersom den ikke er skrevet på et nivå som kan gjøre den til et praktisk redskap for lærere.

Hvis læreplanen skal være et praktisk redskap må det kanskje utarbeides en mer hverdagslig tilnærming til begrepet mangfold, enn det det gjør i dag. Kanskje kan et steg i riktig retning være å fortsette å anerkjenne begrepet som en ressurs, men også som et problem eller utfordring. Da kan læreplanen bevege seg mot et område ved begrepet mangfold, som ikke beskrives i dag. Kanskje kunne den beskrevet noen strategier for hvordan man skal håndtere uenighet og ulikhet. Ved en slik tilnærming til mangfoldsbegrepet ville læreplanen skapt et rom for den spenningen begrepet faktisk fører til. For lærernes del kunne dette vært med på å lette mangfoldsarbeidet ved å få en mer realistisk forståelse for mangfold inn i læreplanen. Men selv om man er avhengig av en deskriptiv utforming av mangfoldsbegrepet for å få en realistisk forståelse, vil det også være viktig å anerkjenne begrepet som normativt, for å strekke seg mot idealer og verdier man ønsker å fremme i skolen og samfunnet.

4.3 Spenningsfelt ved mangfold

4.3.1 Grenser for mangfold

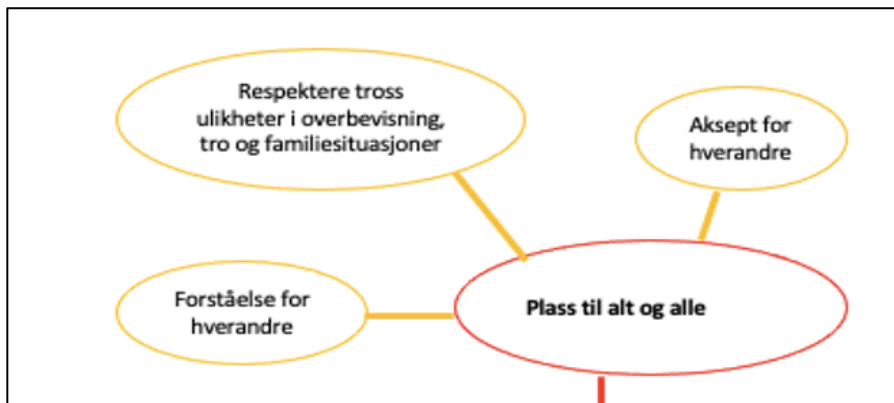
Et av problemene som jeg har belyst i denne oppgaven er at mangfoldsbegrepet brukes for vidt slik det gjøres i styringsdokumentene i dag. En konsekvens av den ensidige positive bruken av begrepet, er at utfordringene knyttet til mangfold ikke kommer frem i dokumentene. Casen i prosjektet tar for seg to mangfold som kolliderer med hverandre, men ifølge styringsdokumentene skal begge mangfoldene dyrkes som en ressurs. Her blir det et gap mellom styringsdokumentene og den praktiske situasjonen som lærerne må håndtere. Et spørsmål man kan stille seg er om det er opp til den enkelte lærer å fortolke hvilket mangfold som eventuelt skal ha forrang fremfor andre i en slik case. Det er tydelig at læreren må gjøre en rekke valg som går på bekostning av ulike mangfold, for det å legge til rette for alt mangfold til enhver tid, er nærmest en umulig oppgave.

Det er interessant å gå inn i diskusjonen om det bør være noen grenser for mangfold. Hva som skal tolereres i samfunnet er et omfattende diskusjonstema. Det er forståelig at et samfunn ikke kan tolerere all form mangfold. Ekstremister i ulike miljøer, eller folk

som mishandler mennesker eller går mot menneskerettighetene er det kanskje en bred enighet om at man ikke skal tolerere. Og det er kanskje lettere å være enig i noe som kommer synlig ut i vold eller mishandling fysisk. Men det kan være vanskelig å trekke en klar grense når det gjelder ekstreme holdninger og verdier. Det som kommer frem både i styringsdokument og i intervjuet er at samfunnet bygger på visse verdier som skal fremmes i skolen. En sentral verdi i styringsdokumentene er for eksempel frihet, og her nevnes både religionsfrihet, frihet knyttet til kjønn og seksualitet og frihet til å tenke, tro og ytre fritt. Innenfor denne friheten kan det forekomme verdier i konflikt, og i casen blir konservativ religiøsitet og seksuelt mangfold presentert som eksempler på det. I intervjuet skjer det noe med mangfoldsforståelsen fra da informantene skal snakke om sin egen forståelse av begrepet, til da de skal snakke om begrepet i praksis, altså casen jeg har gitt dem. Jeg viser først til et utklipp der lærerne skulle beskrive fritt hva de la i begrepet mangfold:

Utklipp fra resultat i analysedel (tankekart 1)

Her kan vi se at de legger stor vekt på forskjellighet, aksept for alle, forståelse for hverandre på tross av ulikheter i tro og overbevisninger. Det viser til en grensesprengende forståelse av begrepet der man ikke skildrer noen antydninger til grenser eller rammer innenfor mangfold. Det at lærerne snakker om mangfold på denne måten kan ha en sammenheng med at styringsdokumentene skriver om at man skal forstå mangfold slik. Likevel ser vi at det settes noen grenser ved mangfold gjennom diskusjonen knyttet til casen. Her kommer det frem at det finnes noe de mener ikke burde ha plass i det norske samfunn, blant annet sharialoven og konservative religiøse holdninger.

Ved å sette opp en case der mangfoldet utfordres, kommer det frem at det finnes noe de mener ikke burde ha plass i det norske samfunn. Eksempelet trekker frem et funn som kan være tankevekkende fordi det sier noe om forståelsen av begrepet og bruken av begrepet som ikke samstemmer. Slik informantene snakker om sin forståelse av begrepet mangfold er preget av den normative utformingen av styringsdokumentene, men forståelsen i praksis er noe annet enn det man egentlig sier man legger i det. Hadde intervjuet bare bestått av spørsmål om hva mangfold er, hvordan lærerne jobber med det og tolker det, kan det hende man hadde fått et resultat som var tilnærmet det samme som styringsdokumentene. Dette sier noe om at mangfoldsarbeidet i skolen kanskje er på et mer idealistisk nivå, der man ønsker at det skal være så enkelt som det er presentert i styringsdokumentene, men ikke anerkjenner de faktiske utfordringene ved å ha et mangfold i skolen. Det er imidlertid ikke rart at arbeidet med mangfold foregår på et idealistisk nivå, da styringsdokumentene presenterer mangfoldsbegrepet slik.

4.3.2 Politisk korrekt

Iversen (2014) peker på en fare ved at eliten lager samfunnets diskurser, og at de folkevalgte blir mer pekefinger enn talsmenn for folket. Han argumenterer for at dersom folket ikke vinner samtalerommet, altså får muligheten til å komme med mangfoldige tanker og meninger, vil det føre til en avmakt hos folket. De som faller utenfor den politiske diskursen, eller det som kan betraktes som politisk korrekthet, kan falle utenfor samfunnet. Dette er en konsekvens av det å ikke tillate rom for uenighet i samfunnet. Dersom uenighet blir sett på som en trussel, vil veien gå mot en enhet der den politiske diskursen er det som bestemmer hva som er innenfor og utenfor samfunnet. Her er et utdrag fra analysen av lærerintervjuet som viser diskusjonen om pride og religiøse konservative. Diskusjonen dreier seg om hva som er politisk motivert, hva skolen skal stå for og hva som ikke er greit.

Det at lærerne diskuterer om det skal være feil å ha noe imot pride, kan være en beskrivende konsekvens av en rådende politisk korrekthet i skolen. Den blå bobla løfter frem et viktig spørsmål knyttet til politisk korrekthet og mangfold der det spørres om man har respekt for de som har et annet syn enn den gjeldende diskursen. Både seksuelt mangfold, pride og konservative religiøse er minoriteter i skolen. Men en forskjell mellom dem er at pride er opp og frem politisk, og konservativ religiøse er på vei ut. Pride kan knyttes til politisk korrekthet, og det er interessant å reflektere over hvor mye politisk korrekthet kan prege et samfunn. I intervjuet diskuterer de at pride skal være en selvfølge i skolen og at det er viktig at lærerne viser til elevene sine at dette er greit. Men de spør også om det ikke skal være greit å ha noe imot det? Seksuelt mangfold er dermed en minoritet som det ikke stilles spørsmål til, men en annen minoritet, altså de konservative religiøse, stilles det spørsmål til om det skal være greit eller ikke å ha deres mening. Dette kan tyde på en oppfattelse av at noen mangfold oppleves som utfordrende, mens andre oppleves som en ressurs slik også Morken (2009) skriver om at noen har mangfoldsverdi mens andre har den ikke. Det kommer et innspill på at man kanskje ikke er så flinke til å se de som synes pride er utfordrende. Det knyttes også usikkerhet mellom lærerne eller om man respekterer de konservative religiøse like mye som man selv forventer å bli respektert av dem. Det siste innspillet her kan være en viktig refleksjon i lærerarbeidet, da man bør være klar over at det finnes noen dominerende diskurser i skolen, men også at det finnes elever som ikke automatisk er en del av dette. For lærere som skal møte et mangfold av verdier, livssyn og religioner, vil refleksjon knyttet til hvordan man møter den enkelte være viktig. Slik informanten stiller seg spørsmål til om man selv gir den respekten som man forventer av elevene sine, kan være en verdifull ettertanke å ta med seg inn i læreryrket.

En mulig årsak til at casen kan virke utfordrede, kan være at det virker som om et mangfold kan være med å true et annet type mangfold. Selv om en mangfoldig skole gir muligheter for at noen kan gå pridetog, bør det ikke bli slik at alle må gå i samme tog, for da er man blinde for mangfoldet. Et mangfold forutsetter at man kan sette opp flere parallelle tog, som ikke skal være trussel mot hverandre, men en berikelse av det å ha et mangfoldig samfunn. Politikk og ideologier utvikles og forandrer stadig et samfunn ut ifra hvem som sitter i regjering. Hvis det er politikken som skal sette begrensninger for mangfoldet, vil det i ytterste konsekvens ikke være mulig å holde fast på en overbevisning eller tro, fordi man må hve seg med i samfunnets utvikling og i dens hastighet. Dersom man synes at mangfold er greiest å håndtere når man har like holdninger og verdier, må man også erkjenne at det er enhet man streber etter, ikke et mangfold.

4.3.3 Skolens oppgave

Dersom det eksisterer dominante diskurser i skolen som har forrang fremfor andre, kan det hevdes at den norske skolen i dag er med på å oppdra barn inn i et felles tankesett. Det er forståelig at et samfunn vil etablere noen felles rammer for hva det vil si å kalles et norsk samfunn. Det binder folket sammen, og gir oss tilhørighet og fellesskap med hverandre. Men når det kommer til tro, livssyn og overbevisninger kan det forkomme store utfordringer dersom skolen skal gi retningslinjer for dette også. Læreplanen fastslår at det er foreldrene som har oppdragelsesansvaret for barna. Det innebærer at foreldrene er frie til å oppdra barna sine i tråd med de tradisjoner, livssyn og meninger dem selv ønsker. Likevel ser vi at lærerne opplever dette som utfordrende dersom disse holdningene og verdiene er helt motsatt enn det norske samfunnets verdier. Hva som er samfunnets verdier, kan i denne sammenheng knyttes til det Skeie (2017) skriver om favorisering av sekulære livssynsposisjoner. Seksuelt mangfold og feiring av pride kan høre med til det sekulære, mens konservative religiøse vil havne utenfor dette. I intervjuet uttrykker informantene at skolen sliter med de konservative religiøse i skolen. Diskusjonen videre bygger på hvordan de kan løse denne problemstillingen, og det kommer frem at man kan bli flinkere til å hjelpe elevene til å tenke alternativt til det de har lært hjemme. Med dette mener de at man kan problematisere de holdninger og verdier som eleven har, fordi de ikke hører hjemme i det norske samfunn.

Hvis skolen ser på det som sin oppgave å overbevise elevene som ikke har politisk korrekte meninger, er det ikke samsvar mellom det styringsdokumentene sier om mangfold og skolens rolle. Enten må det være foreldrene som har oppdragelsesansvaret, eller så må skolen ha det. En konsekvens av at skolen skal ha oppdragelsesansvaret er at elevene blir statens barn, som skal oppdras under statens makt. I praksis vil det si at mangfold blir sett på som et problem i denne sammenhengen, og at staten vil prøve å minske ulikhetene ved å heller trekke seg mot det som forener, fellesskapet, det sekulære og det politisk korrekte. Dette strider også imot det som uttrykkes i styringsdokumentene, der det står at mangfoldet skal anerkjennes og skape rom for mangfoldet.

Samtidig er det en forståelig tankegang fra lærernes side. De er satt inn i en rolle som skal fremme samfunnets verdier. Lærerne ser på det som sin jobb å bidra inn i samfunnsutviklingen, og argumenter med å løfte frem enkelteleven og tenke på hva som

er det beste for den. De nevner også at holdninger og verdier kan være trykt ned på eleven fra foreldrene, og uttrykker en bekymring for disse elevene. Derfor blir tankegangene om å opplyse til andre verdier og holdninger nærliggende, og sett på som en god hjelp og støtte til enkelteleven. Likevel legger læreplanen vekt på hjemmets sentrale rolle, både at foreldre har hovedansvaret i oppdragelsen, men også at det skal legges til rette for samarbeid mellom hjem og skole. Samarbeid er krevende, men det forutsetter at begge parter er med i bildet, og det vil være viktig at foreldrene får innblikk i lærerens arbeid med mangfold.

4.4 Brobygging

4.4.1 Uenighetsfellesskap

Gjennom denne oppgaven, får vi større forståelse for behovet for brobygging mellom styringsdokument og lærernes praksis. Et steg ut i dette brobyggingsprosjektet kan være å få en forståelse av at mangfoldsbegrepet er noe vi kan sammenligne med begrep som ulikhet og konflikt. Andreassen (2016) bruker mangfold i sammenheng med konflikt, og det gir et nytt syn på begrepet som får frem et bedre meningsinnhold av det. Et funn fra analysen av styringsdokumentene er at temaet «ulikhet» er det temaet med flest ord i seg når det kommer til begrepet mangfold. Det ligger noe her som er viktig i forståelsen av mangfoldsbegrepet, for å innse hvor stort arbeid dette er i skolen. Det å ha et mangfoldig samfunn eller skolemiljø handler om at det er samlet mange ulikheter på en plass, og at det skal være rom for nettopp det. Da må uenighet, ulikhet, forskjellighet og konflikt være noe som er naturlig i møte med mangfoldsarbeidet. Det skal ikke virke som en trussel for mangfoldet, men det er en forutsetning for mangfoldets eksistens.

Det at ulikhet og uenighet må være normalisert og en forutsetning for mangfoldet, leder oss inn i diskusjonen om hvordan man skal håndtere dette. Et annet steg inn i brobyggingsarbeidet kan være å bruke noen tanker og perspektiver fra Iversen (2014) om uenighetsfellesskap. Et viktig aspekt ved uenighetsfellesskapet som kan være en retning for arbeidet med mangfold, er vektleggingen av dialog. En god dialog betyr ikke alltid at man skal bli enig til slutt, men at man skal få frem ulike synspunkter og oppnå bred deltakelse. Dette er et steg ut i den tankegangen om at det må være greit å være uenig, selv etter en lang god dialog kan det hende at det finnes uenigheter, men det viktige er at man kan prate sammen og finne gode løsninger med hverandre. For å ta opp tråden med grenser for mangfold og politisk korrekthet, vil det være en hindring for gode dialoger, dersom de alltid skal ende opp med det som er politisk korrekt til slutt likevel. Da er det ikke rom for ulike innspill og nye innfallsvinkler.

Et annet viktig aspekt ved uenighetsfellesskapet er at det sjeldent finnes lettvinte løsninger. Mennesket må betraktes som komplekse og mangfoldige, og det må være rom for å komme med meninger og holdninger som ikke skal stemple deg som person. Mennesker har kanskje lett for å sette folk inn i ulike båser, og det kan være bygd på førsteinntrykk, et utsagn, en artikkel, en mening eller en holdning i en bestemt situasjon. Denne tilnærmingen til folk begrenser muligheten for uenighet, undring, utforskning og sette seg inn i andres perspektiv. Det vil også bli betydelig vanskeligere å komme med innspill i ulike diskusjoner, dersom man kan risikere å bli definert ut ifra ett utsagn. Derfor peker Iversen (2014) på å sette inn arbeidet i en retning av å skape trygge rom.

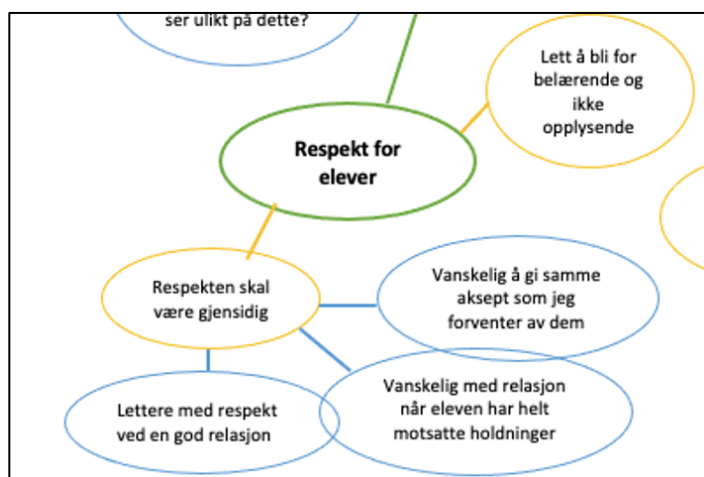
Når det kommer til arbeidet med å skape trygge rom og uenighetsfellesskap, kan det vise seg å være en krevende oppgave. Det krever et utholdende arbeid over lengre tid, der læreren jobber strategisk for å få det til. Det kan være vanskelig å sette opp en oppskrift for å nå målet, siden alle klasser er forskjellige, med ulike utfordringer knyttet til det å skape trygghet. I Iversens redegjørelse for uenighetsfellesskapet er det også mange begrep og uttrykk som kan virke for normativt for en lærer som står i klasserommet. En viktig del av å skape trygge rom er å ha respekt for hverandre. Hvis man respekterer hverandre for dem de er, er det lettere å komme med utsagn som kan oppleves utfordrende, siden det finnes en respekt i bunn. Likevel vil jeg vise til med et eksempel fra analysen, hvor vanskelig det kan være i praksis. I styringsdokumentene belyses mange begrep som vektlegger uenighet, ulikhet, forskjellighet, andres perspektiv og respekt.

Utklipp fra resultat i analysedel (tabell 2)

Ulikhet	<ul style="list-style-type: none"> -Forskjellig -Meningsbryting -Uenigheter -Innenfra/utenfra perspektiv -Samarbeid -Tilrettelegging -Forståelse -Virkelighetsbilde -Utforske andres perspektiv -Kulturforståelse -Dialog -Gjensidig respekt
----------------	--

Et av punktene er «gjensidig respekt». Dette er noe som også kommer frem i lærerintervjuet, at de forventer at respekten skal gå fra lærer til elev, men også fra elev til lærer.

Utklipp fra resultat i analysedel (tankekart 2)

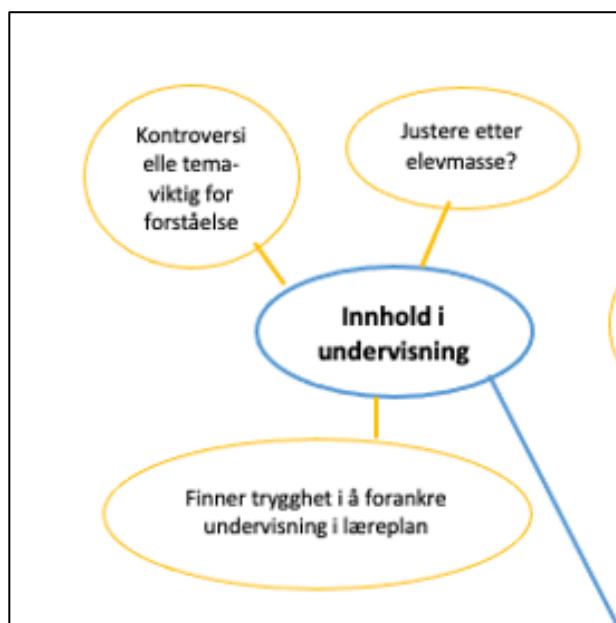

Likevel kan vi se i de blå boblene at det ikke er så lett med respekt der uenigheter og ulike holdninger forekommer. Her snakkes det om de religiøses konservative holdninger og er spesielt knyttet til kjønn, kvinnesyn og seksuell legning. De sier det er lettere med respekt når man har en relasjon, og at det er vanskelig med relasjon når man møter ulike holdninger og verdier enn man selv har. Det vil i praksis føre til at dersom man har helt motsatt holdninger enn læreren selv, har det konsekvenser for relasjonen til eleven og dermed også respekten. Det som beskrives her viser noe av den praktiske siden ved å jobbe med normative begreper. Å jobbe med begrep på et politisk nivå, virker mye lettere, fordi det i teorien uttrykker hvordan man vil ha det i en idealistisk verden. Men å sette i verk alle kravene fra styringsdokumentene til skolen, er noe helt annet.

De områdene ved uenighetsfellesskap som er trukket frem, kan derfor være en god retning for brobygging mellom styringsdokumenter og lærerens praksis. Aspektene ved Iversens teori leder oss inn i en praktisk forståelse av mangfoldsarbeidet. En sentral tanke som må prege arbeidet er at uenighet ikke skal være en trussel. Elevene og lærerne må bli vant med å være uenige, og det skal ikke ha noe å si for menneskeverdet, relasjonene og respekten for hverandre. Man må bli i stand til å skille person og sak, og bli vant til å høre ulike meninger om forskjellige ting. Uenighetsfellesskapet kan likevel ikke bli sett på som en løsning alene, da det er flere aspekt ved teorien som kan virke for idealistisk enn praktisk gjennomførbart, slik jeg har satt ord på i drøftingen.

4.4.2 KRLE-faget

Et interessant aspekt som kommer frem i analysen er betydningen av KRLE-faget i denne sammenhengen. Dette faget skiller seg ut når det gjelder arbeidet med religioner, livssyn og overbevisninger. Dette er typer mangfold som er utfordrende å jobbe med, men samtidig spennende og viktig arbeid. I presentasjonen av resultatet i analysekapittelet kommer det frem at KRLE-faget har en spesiell rolle i møte med mangfold av personer, meninger, overbevisninger, tro og livssyn. Hvordan man skal legge opp god undervisning om dette er et fagfelt jeg ikke kan bevege meg inn i denne oppgaven, men det er imidlertid verdt å merke seg at KRLE-faget ble eksplisitt snakket om i intervjuet, og løftet fram som et fag der det var viktig å snakke om mangfoldet. Noe som ble tatt opp var kontroversielle temaer og der var det i noen grad uenigheter i gruppa. En av informantene unngikk kontroversielle temaer, fordi hen mente det ikke passet seg i skolen og det handlet om respekt. De to andre var mer trukket mot at åpenhet rundt slike temaer er med på å skape forståelse for hverandre og en måte å forebygge fremmedfrykt og intoleranse.

Det er uenigheter angående hva som skal tas med i undervisning, og det vises også i denne diskusjonen mellom informantene. KRLE-faget kan ha noen temaer som er kontroversielle eller ubehagelig å snakke om, likevel kan det være en viktig arena for elevene å kunne få innblikk i disse temaene i trygge omgivelser. KRLE-faget har derfor store muligheter for å bli et fag som kan være viktig i det praktiske mangfoldsarbeidet, der man tør å møte uenigheter og ubehageligheter. Det har potensiale for å være et fag som kan bruke dialog, diskusjoner og uenighetsfellesskap i praksis. Men dette krever mye tilrettelegging og kunnskap fra lærerens side, man må også bevege seg ut i det som kan virke som uforutsigbar undervisning. Selv om informantene er uenige i hvor mye som skal tas med av de kontroversielle og vanskelige temaene er de likevel enige om at de føler seg trygge dersom de er forankret i læreplanen.

En utfordring ved den nye læreplanen LK20, er at den åpner opp for en høy autonomi for den enkelte lærer. I og med at målene er så vide, kan en lærer nesten argumentere for å bruke nesten hva som helst i undervisningen. Man kan også la være å ta opp en hel del i og med at det står lite spesifikt hva de skal innom. Jeg vil trekke frem kjerneelementene i læreplanen for KRLE som en døråpner til å trekke inn mangfold i undervisningen. Kjerneelementene trekker frem både kunnskap og forståelse for grupper og individer knyttet til religioner og livssyn lokalt og globalt (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Det legges også vekt på at man skal bli kjent med mangfoldet som finnes og reflektere over majoritets- og minoritetsperspektiv (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Det stilles krav til at elevene skal kunne forholde seg til spørsmål det er dypt uenighet om og at man skal kunne klare å sette seg inn i andres perspektiv, med dette skal elevene utvikle mangfoldskompetanse (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Disse formuleringene åpner opp for å jobbe med mangfoldet i KRLE-faget.

Det å ha et fag som tar opp mangfoldet av religioner og livssyn skaper store muligheter og utfordringer. Men som jeg har lagt vekt på i oppgaven min viser det at dette er et fag som skiller seg ut innenfor tematikken mangfold og kan være med på å synliggjøre

mangfoldet, skape toleranse og forståelse for ulikheter, og diskutere kontroversielle spørsmål som er viktig for å forebygge frykt, fordommer og nedlatende holdninger.

4.4.3 Behov for mer forskning

Gjennom denne oppgaven har jeg belyst noen utfordringer med kløfta mellom den formelle og den instruerte læreplanen, og jeg har presentert eksempler fra analysen for å illustrere disse utfordringene. I vedlegg 1 har jeg utarbeidet en oversikt som jeg brukte gjennom mitt arbeid analysedelen, og den tar for seg sammenligningen mellom analysen av styringsdokumentene og analysen av intervjuet. Under den blå koden som står for konflikt eller den praktiske siden ved mangfold er oppsiktsvekkende funn. Det styringsdokumentene fremhever av utfordring i praksis er ikke mye, men den trekke frem spenningen mellom individ og fellesskap. Det setter ord på en meget utfordrende spenning, men sier ikke så mye mer om hvordan man som lærer skal håndtere denne spenningen. Det kan virke som om styringsdokumentene ikke anerkjenner mangfoldets utfordringer i dokumentene. Selv om utfordringene ikke står nedfelt i den formelle læreplanen, vil det ikke være med å ta bort de konfliktene som forekommer i praksis. I intervjuet får man frem det praktiske arbeidet med mangfold. Her nevnes det mange ting som er vanskelig og utfordrende. Gjennom min oppgave belyses kun en liten del av en stor og omfattende utfordring. Drøftingen tar ikke for seg tydelige svar for utfordringene, men setter søkelys på utfordringer og muligheter.

For å oppnå en reell forbedring og mulige løsninger, krever det en mer omfattende innsats på ulike områder. For det første vil det være behov for mer forskning knyttet til læreplanens ulike nivå i praksis. Med det mener jeg mer forskning på lærere og deres forståelse og bruk av læreplanen. Jeg har belyst noen områder ved mangfoldsbegrepet, men læreplanen tar for seg mange andre temaer og begrep som også kan være vanskelig å jobbe med i praksis. En viktig dimensjon i forskningen er å se på om læreplanen blir brukt som en formalitet, der kompetansemål og andre utdrag legges inn fordi man må, eller om det er et redskap for lærere, som de bruker der de føler seg utrygge i undervisningen.

Et annet punkt er nødvendigheten av å få inn tematikken i lærerstudiet. Kanskje vil det bli nyttig å kunne bruke læreplanen på et praktisk nivå, der studentene får ulike case der de kan reflekterer og diskutere ulike situasjoner som kan forekomme. Da vil studentene kunne få en fornemmelse av hvilke retningslinjer man har, men også hvilket selvstendig handlingsrom man må jobbe i innenfor retningslinjene. Kanskje kan det legges til rette for litt mindre tid til oppgaveskriving og teoretisk arbeid i lærerstudiet, men større rom for oppgaveløsning og refleksjonssamtaler. Da vil man kunne få en mer praktisk tilnærming til yrket gjennom utdannelsen, som kan utruste nyutdannede lærere til å møte ulike situasjoner og konflikter. Ved en slik måte å jobbe på kan man øve opp det som Biesta kaller virtuositeten til pedagogisk dømmekraft (Biesta, 2014, s.164). Dette er ikke noe man kan pugge på i teorien, men det må øves på gjennom hele karrieren. Men ved å begynne med ulike case i læreryrket, kan opptreningen begynne allerede der. Når det kommer til tematikken «mangfold», bør det derfor ikke bare jobbes med på et normativt nivå, men ta i bruk den praktiske siden ved det, med alle dets muligheter og utfordringer.

Selv om det er behov for større brobygging mellom den formelle og den instruerte læreplanen forventes det ikke en oppskrift som tar for seg alle mulige situasjoner i skolesammenheng. Man kan aldri få en utskrevet oppskrift på det å være lærer fordi yrket er i stor grad preget av det pedagogisk dømmekraft noe Biesta (2014) kaller for virtuositet. En del av det å være profesjonell lærer er derfor knyttet til å ta selvstendige og kloke valg. Dette er noe man ikke kan lese seg opp på, eller bli ferdig utlært i. Men når det er lovpålagt at lærere skal følge bestemte styringsdokumenter, er det grunn til å forvente at det skal være dokumenter som er brukbare for lærerne å bruke i praksis.

4.5 Oppsummering drøfting

Gjennom drøftingen har jeg belyst hvor utfordrende mangfoldsbegrepet er i seg selv, og at vi er avhengige av å bruke det både normativt og deskriptivt. I læreplanen har begrepet primært blitt brukt normativt, og kan bli sett på som et godt ideal å forholde seg til. Ved å se på mangfoldsbegrepet som et ideal, vil det forkomme en kløft mellom den formelle læreplanen og den instruerte læreplanen. Dette gapet kommer frem i lærerintervjuet, der informantene setter ord på opp til flere utfordringer ved mangfoldsarbeidet i skolen. Skolen preges av styrende diskurser, og i praksis er det noen typer mangfold som kan falle utenfor det som er politisk korrekt. Hva som er skolens rolle i mangfoldsarbeidet, kommer frem litt ulikt mellom styringsdokumentene og lærerne. Læreplanen fremhever foreldrene som hovedansvarlige for oppdragelsen til elevene, mens lærerne ser på det som en viktig oppgave å oppdra elevene inn i det norske samfunnets verdier. Drøftingen belyser dermed ulike utfordringer mellom den formelle og den instruerte læreplanen, og beskriver et behov for brobygging mellom disse nivåene. Fire steg inn i brobyggingsprosjektet kan være Iversens uenighetsfellesskap, KRLE-faget, mer forskning og søkelys på tematikken i lærerstudiet.

5 Avslutning

I denne oppgaven har jeg utforsket mangfoldsbegrepet i skolens styringsdokumenter, samt lærernes forståelse av begrepet i praksis. Jeg har brukt kvalitativ metode og brukt både dokumentanalyse og fokusgruppeintervju. Analysen er inspirert av en tematisk analyse, og det er kun deler av materialet som blir analysert ut ifra mitt interessefelt. Dokumentene består hovedsakelig av læreplanen og opplæringsloven, men jeg har også inkludert andre deler fra lovverket som belyser tematisk interessant områder ved mangfoldsbegrepet. Fokusgruppen bestod av tre lærere fra samme skole.

Problemstillingen tar for seg to forskningsspørsmål: *Hvordan kommer «mangfold» til uttrykk i styringsdokumenter for skolen, og hvordan forstår lærere begrepet i praksis i situasjoner der mangfoldet utfordres?*

For å svare på disse spørsmålene har jeg i innledningen gjort rede for teoretiske perspektiver på mangfoldsbegrepet og satt oppgaven inn i et forskningsperspektiv. Gjennom metodekapittel og analysekapittel har gjort rede for alle valg og refleksjoner knyttet til metode og analyse og begrunnet forskningsprosessen. Jeg har analysert både styringsdokumenter og fokusgruppeintervjuet ut ifra en tematisk analyse, og fremstilt resultatene hensiktsmessig med tabeller og tankekart som presenterer funnene. I drøftingskapittelet trekker jeg de ulike delene sammen og knytter de viktigste funnene opp mot teoretiske perspektiver.

Forskningen kaster lys på mangfoldsbegrepet og dets utfordringer. Mangfoldsbegrepet er vanskelig å få tak på, da det er et begrep med lite konkret innhold. Gjennom analysen av styringsdokumentene ser man at begrepet blir brukt grensesprengende og vidt, og fylles med andre store begrep som også trenger redegjørelse for forståelse.

Styringsdokumentene bruker begrepet normativt, og man skal se på mangfold som en ressurs, anerkjenne mangfoldet og skape rom for mangfoldet. Fokusgruppeintervjuet belyser den praktiske siden ved mangfoldsbegrepet. Casen de diskuterte er formulert slik: *«Skolen arrangerer pride-uke. Elevene oppfordres til å gå med fargerike klær gjennom hele uka, de ser noen videoer knyttet til FRI sine opplegg som omhandler homofili og kjønnskreativitet. På slutten av uka skal de gå i en pride-parade rundt i nabolaget med farger, flagg og plakater. Noen få konservative religiøse i din klasse vil ikke kle seg i fargerike klær, heller ikke delta i paraden.»*. Lærerens forståelse av mangfold ligger tett opp mot styringsdokumentenes ideal når man spør dem om hva de legger i begrepet. Da trekker de frem at det skal være rom for alt og alle og at man skal akseptere hverandre. Men ved en nærmere undersøkelse der man trekker inn en case der mangfoldets utfordres i praksis, forandres lærernes forståelse seg av mangfoldsbegrepet. Da kommer det frem at det er utfordrende å jobbe med ulikheter, og særlig holdninger og verdier som strider mot deres egne holdninger og verdier.

Studien belyser dermed at det finnes en kløft mellom den formelle læreplanen og den instruerte læreplanen. Det står lite i styringsdokumentene om hvordan lærerne skal håndtere utfordringer ved mangfold, men heller et ensidig fokus på å se på mangfold som en ressurs. Den normative forståelsen av begrepet blir dermed lite brukbar for lærere som står i ulike situasjoner i hverdagen som preges av mangfoldets utfordringer i praksis.

Oppgaven viser til et behov for brobygging mellom læreplan og praksis og kommer med noen forslag som kan være små steg i riktig retning for å få det til. Brobyggingen er et omfattende arbeid som må foregå fra samfunnet og det ideologiske plan, til enkeltmennesket i skolen. Et steg i brobyggingen kan være å anerkjenne mangfoldsbegrepet som konfliktfullt og utfordrende. Ved en slik erkjennelse får man frem mer virkelighetsnær oppfatning av begrepet. Et annet steg kan være å trakte etter et uenighetsfellesskap, der uenighet skal være en forutsetning for mangfoldet. Da må uenighet ikke bli sett på som noe farlig, men noe som må være til for at det skal være en mangfoldig skole. KRLE-faget kan også være et viktig fag inn i brobyggingsprosjektet. Dette faget skiller seg ut ved at den tar for seg mangfold av religioner, livssyn, tro og meninger. Selv om det er mange utfordringer knyttet til et slikt fag, kan det også ha stort potensiale til å videreutvikle mangfoldsarbeidet i skolen. Til slutt trengs det også større fokus på dette nasjonalt. Det er behov for mer forskning på feltet, det må inn i lærerstudiet og tematikken må løftes frem i samfunnet generelt.

Jeg håper oppgaven kan være et bidrag til å sette lys på utfordringene som ligger i mangfoldsbegrepet. Den er ikke ment å være en oppgave som gir løsninger, da det trengs mer forskning på feltet, og i mye større omfang enn det jeg har gjort. Men kanskje oppgaven kan belyse noe av behovet for nye løsninger i skolesammenheng når det kommer til mangfoldsbegrepet i læreplanen.

Helt til slutt vil jeg trekke frem informantenes reaksjoner etter intervjuet var ferdig. Jeg fikk inntrykk av at informantene opplevde tematikken som svært interessant og høyst aktuell for deres arbeidshverdag. Da intervjuet var slutt, ble de sittende å snakke om temaet mangfold og casen, selv om det var lunsjpause. De uttrykte at de ønsket seg flere slike diskusjoner med kollegaene sine, siden de føler det er så aktuelt og utfordrende tema som de ofte står alene i. Dette vitner noe om lærernes behov for mer forskning og utarbeiding av mangfoldsbegrepet.

Litteraturliste

- Andreassen, B-O. (2016). *Religionsdidaktikk: en innføring* (2.utg.). Universitetsforlaget.
- Begrep. (u.å). I *bokmålsordboka*. Språkrådet og Universitetet i Bergen. Hentet (23.02.23) fra <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=begrep&scope=ei>
- Biesta, G. (2014). *Utdanningens vidunderlige risiko*. Fagbokforlaget.
- Borchgrevink, T. & Brochmann, G. (2008). *Mangfold uten grenser*. *Samtiden*, 117(3), 22-31.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1890-0690-2008-03-04>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bråten, O.M.H. (2014). Bruk av lærebøker i RLE. I K. Fuglseth (Red.), *RLE i klemme* (s.173-197). Fagbokforlaget.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). Intervjuet: Samtalen som forskningsmetode. I S. Brinkmann & L. Taangard (Red.), *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling* (s.17-45). Gyldendal akademisk.
- Christoffersen, L. & Johannesen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Abstrakt forlag.
- Grunnloven (1814) *Kongeriket Norges Grunnlov*. (LOV-1814-05-17). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>
- Iversen, L.L. (2014). *Uenighetsfellesskapet: Blikk på demokratisk samhandling*. Universitetsforlaget.
- Johannesen, L.E.F, Rafoss, T.W & Rasmussen, E.B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2018). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (LOV – 2017-06-16-51). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51?q=diskrimineringsloven>
- Lund, A.B. (2017). Mangfold i skolen. En ressurs? I A.B. Lund (Red.), *Mangfold gjennom anerkjennelse og inkludering i skolen* (s.28-47). Gyldendal akademisk.
- Lynggaard, K. (2010). Dokumentanalyse. I S. Brinkmann & L. Taangard (Red.), *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling* (s.153-170). Gyldendal akademisk.
- Matre, S. & Nygård, M. (2017). Språksyn og språkteoretiske tilnæringsmåter. I M-A. Igland & M. Nygård (Red.), *Norsk 5-10: Språkboka* (s.23-37). Universitetsforlaget.

- Meld. St. 20 (2012-2013). *På rett vei: Kvalitet og mangfold i fellesskolen*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-20-20122013/id717308/>
- Morken, I. (2009). Mangfold, inkludering og minoritetshierarki i nasjonale læreplaner. I E.L.Dale (Red.). (2009). *Læreplan i et forskningsperspektiv* (s.154-186). Universitetsforlaget.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa*. (LOV – 1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Skeie, G. (2017). *Mangfoldets utfordringer og muligheter sett gjennom religionsdidaktisk forskning. Et nordisk overblikk*. Acta didactica Norge. 11(3), 1-23. <https://doi.org/10.5617/adno.4832>
- Skeie, G. & Fandrem, H. (2021). Fordommer, krenking og mobbing som problem i religionsundervisningen. I M.v.d Lippe (Red.), *Fordommer i skolen: Gruppekonstruksjoner, utenforskap og inkludering* (229-255). Universitetsforlaget.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder: i praksis* (3.utg.). Gyldendal akademisk.
- Utdanningsdirektoratet (2020A). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Utdanningsdirektoratet. (2020B). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) (RLE01-03)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/rle01-03>
- Westrheim, K. & Hagatun, K. (2015). *Hva betyr «kompetanse for mangfold» i utdanningssystemet?: Et kritisk perspektiv på mangfoldsdiskursen*. Norsk Pedagogisk Tidsskrift, 99(3), 168-180. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-03-04-02>

Vedlegg 1

Sammenligningsskjema som gir en oversikt over analysen av styringsdokumenter og analysen av intervjuet

Kode:	Analyse styringsdokument:	Analyse intervju:
Begrepet mangfold	Felleskap -Hensyn til mangfoldet -Gi rom for mangfoldet -Delta i mangfoldet -Mangfold som ressurs -Innsikt i mangfold -Bli kjent med mangfold	Felleskap -Respektere ulikheter i overbevisning, tro og familiesituasjon -Aksept for hverandre -Forståelse for hverandre -Mangfold positivt begrep -Usikkerhet knyttet til å tåle mangfold
	Enkeltmenneske -Legge til rette for hver enkelt -Inkludere hver enkelt -Respekt for enkeltes overbevisning	Enkeltmenneske -Små og store valg et menneske tar -Hvordan man er og fremstår -Plass til alt og alle -Klarer å forholde seg til personer man ikke liker – men synes synd på dem
Tema knyttet til mangfold	Verdier -Likeverd -Likestilling -Inkludering -Respekt -Toleranse -Demokrati	Verdier -Respekt for elever -Norske lover Ikke plass til: -Sharialov -Konservative religiøse holdninger
	Frihet -Religionsfrihet -Frihet knyttet til kjønn og seksualitet -Tenke, tro og ytre fritt	Frihet -Frihet til å ha forskjellige synspunkt -Frihet til å elske de man vil
	Ulikhet -Forskjellig -Meningsbryting -Uenigheter -Innenfra/utenfra perspektiv -Samarbeid -Tilrettelegging -Forståelse -Virkelighetsbilde -Utforske andres perspektiv -Kulturforståelse -Dialog -Gjensidig respekt	Ulikhet -Har vi like stor respekt for at vi ser ulikt på dette? -Viktig med dialog og refleksjon rundt elevenes standpunkt -Respekt skal være gjensidig mellom lærer og elev -Vanskelig med relasjon til elever som har motsatt holdninger enn seg selv -Vanskelig å gi samme aksept til dem som jeg forventer av dem

		-Viktig med kontroversielle tema for forståelse
	Felleskap -Majoritetsperspektiv -Tilhørighet	Felleskap -Skal favne alle -Politisk korrekthet knyttet til pride -Noen verdier kan ikke samfunnet stå inne for
	Enkeltmenneske -Minoritetsperspektivet -Tilhørighet -Identitet : Ivareta + utvikle	Enkeltmenneske -Alle skal bli hørt -Tilpasse til elever -Ikke tvinge noe på noen -Respekter at ikke alle vil forholde seg til dette
	Spenningsfelt -Fordommer -Holdninger -Konflikt -Profesjonelt skjønn -Nulltoleranse -Diskriminering	Spenningsfelt -FRI problematisk pga politikk, men handler jo bare om å få elske den du vil -Holdninger ikke bare religiøst, men alle typer overbevisninger -Homofobi – at man ikke tåler homofile, eler religiøst betinget? -Fort å bli mer belærende enn opplysende i rollen som lærer -Nulltoleranse for sharialov og noen konservative religiøse holdninger
Skolens rolle	Profesjon -Profesjonsfelleskap -Profesjonelt skjønn -Felles verdier -Felles forsknings – og erfaringsbasert kunnskapsgrunnlag	Profesjon -Må følge kunnskapsinnhold, men kan ikke tvinge til parade og alternative klær -Opplysningsrolle
	Elevers oppdragelse -Foreldre og foresatte har hovedansvar -Skolens ansvar for initiativ og samarbeid med foreldre	Elevers oppdragelse -Skolens jobb å hjelpe disse elevene -Skolens rolle å problematisere holdningene og verdiene deres -Prøver å oppdra dem
	God skoleutvikling -Møtet mellom lærere og elever som realiserer skolens formål -Møte elever med tillit og respekt -Gi utfordringer som fremmer danning og lærelyst	God skoleutvikling -Vise elevene respekt -Skille mellom personlig oppfatninger og skolen som institusjon -Skal lære ting og opplyse, derfor viktig med diskusjon -Skille mellom personlige meninger og skolen som institusjon

		-Alle har meninger, men kan ikke uttrykkes hele tiden
	Elevens beste -Må besvares hver dag	Elevens beste -
Konflikt/praksis	Spenning mellom individ og fellesskap	Innhold i undervisning -Justere etter elevmasse? -Kontroversielle temaer – viktig for forståelse -Trygghet ved å forankre til læreplan
		Personlig VS samfunnsinstitusjon -Skole skal favne alle -Sliter med å forholde meg til folk som er imot skeive -Viktig at elevene har respekt for samfunnet -Deler jeg for mye av mine holdninger til elevene? -De elevene det gjelder må ikke pushe på meg deres verdier
		Religiøse konservative i skolen -Har verdier som ikke er innafør i samfunnet -Må ha respekt for dem uansett -Skolen sliter med disse elevene -Må oppdra dem, fordi disse holdninger ikke går an å ha i samfunnet
		Seksuelt mangfold VS konservativ religiøse -Religiøse kristne kan ha problemer med pride -oppleves som en vanskelig case fordi – må være lov med pride, men skal det være feil å ikke være med? -Man må respektere religiøse overbevisninger -Muslimske elever har gått ut av klasserommet der det ble avspilt en sex-scene med to av samme kjønn -Skal pride være en privatsak eller skal det være en del av skolen?

